

LYSABILD SOGN

– herfra min verden
går

Lysabild Sognehistoriske Forening

1978 - 2018

LYSABILD SOGN – herfra min verden går
Udgivet af Lysabild Sognehistoriske Forening, 2018.

Redaktør: Henrik Ingemann.
Redaktion: Jørn Lind, Inge Christiansen, Hans Duus,
Poul Raaby Pedersen, Leif B. Tandrup, Kirsten Madsen,
Jan Milo Sørensen og Inge Nissen.
Oplag: 400 eksemplarer.
Tryk: LaserTryk, Aarhus.

ISBN 978-87-88616-07-1

*Omslagsbillede: Brandtræet udenfor Lysabild. Sagnet fortæller at Fjelbygård
brænder, hvis træet fældes. Foto: Eva Carstensen.*

Indholdsfortegnelse

Forord – henne om hjørnet, nede i kælderen - side 4

Sognehistorisk Forening i 40 år – side 5

af Jørn Lind

Lysabild Sognehistoriske Arkiv – side 8

af Inge Christiansen og Kirsten Madsen

Herrer i egen kælder på godt og ondt – side 9

af Poul Raaby Pedersen

Gadevandring i Fjelby - side 14

af Hans Duus

Folk fortæller: Til bryllupsgilde på Lysabild Kro – side 24

af Christiane Petersen

Folk fortæller: Erindringer fra 1. Verdenskrig – side 30

af Jacob Bonefeld

Folk fortæller: Lægeli i Lysabild – side 41

af Rolf Hinrichsen

Der kom en mail til Kirkekontoret – side 46

af Poul Raaby Pedersen

Slægtsgårde i Lysabild sogn – side 55

af Inge Nissen

Folk fortæller: Lysabild Telefoncentral – side 64

af Dide Christiansen

Heltene fra Lysabild sogn – side 70

af Henrik Ingemann

Bogudgivelser 1978 – 2018 – side 75

Forord

Henne om hjørnet, nede i kælderen

Lysabild Sognehistoriske Forening og Sognearkivet holder til ”henne om hjørnet, nede i kælderen,” som Osvald Helmuth sang i Cirkusrevyen i 1936.

Til trods for de beskedne fysiske rammer i kælderen under Lysabild Skole, er det lokalhistoriske arbejde i Lysabild sogn fortsat fuld af virkekraft - og i 2018 kan Sognehistorisk Forening fejre 40-års jubilæum.

I de senere år har arbejdet koncentreret sig om at formidle det enorme historiske materiale, som er indsamlet igennem årene.

Foreningen og arkivet er trådt ind i den elektroniske tidsalder med sin egen hjemmeside. Det historiske materiale i arkivet registreres på Arkibas og præsenteres på arkiv.dk, således at alle kan se, hvad man kan finde i Sognearkivet.

Foreningen samarbejder også med en gruppe seniorer der indsamler og formidler materiale om sognet og 1. Verdenskrig via en hjemmeside.

Men ... uanset den elektroniske tidsalder, bliver bogen aldrig umoderne.

Derfor har vi valgt at markere 40-års jubilæet med denne lille bog, som fortæller om foreningen og arkivet – og giver nogle fine eksempler på nogle af de historier som findes i arkivet, fortalt af sognets beboere.

Tak til alle som har bidraget til bogen.

Også tak til foreningens medlemmer, der får denne bog som en lille jubilæumsgave. Gennem jeres medlemskab og interesse, støtter I indsamlingen og formidlingen af vor fælles historie i Lysabild sogn.

Redaktionen

Lysabild Sognehistoriske Forening i 40 år

Foreningens formand Jørn Lind, skriver om Sognehistorisk Forening.

Foreningen blev stiftet af en kreds af historisk interesserede, som i marts 1975 etablerede billedsamlingen på Lysabild Skole.

Det store materiale som var indsamlet, gav god grobund for et videre arbejde med sortering og arkivering. Dette store arbejde førte så til stiftelsen af ”Lysabild Sognehistoriske Forening” den 9. marts 1978.

Foreningens formål er:

- At bevare minder om livet i sognet.
- At bevare minder om begivenheder i sognet.
- At bevare minder om arbejdet i sognet.
- At støtte lokalstudier ved udbygning af lokalhistorisk arkiv.

Snart dukkede en mængde effekter op, så som redskaber, brugsgenstande, dokumenter og billeder fra folks gemmer, hvilket førte til alt det, vi nu 40 år senere, stolt kan vise frem i vort arkiv.

Foreningens arbejde er dog meget andet end arkivarbejde. Gennem næsten alle 40 år har der været arrangeret heldagssommerudflugter til historiske steder både nord og syd for grænsen, hvor vi tit kunne fylde en bus op. Det var så med guidede rundvisninger, middag på kro og medbragt kaffe.

Sognevandringer har også interesseret mange.

Vi arrangerer foredrag af vidt forskellig art ved vore generalforsamlinger. De senere år har vi også markeret fejringen af afstemningsdagen den 10. februar 1920 og mindesamværet i forbindelse med våbenstilstanden i 1. Verdenskrig den 11.11, kl. 11, to årlige arrangement, vi overtog fra foreningen ”Dansk Samfund,” som ophørte i 2013.

Vi har hvert år en medarbejderudflugt, hvor vi søger nye emner for hel-dagsudflugterne. De senere år har vi haft vor egen udstilling i Holstener-laden i præstegården, under det årlige landsbymarked.

Vi har stadig, omend et vigende, antal faste medlemmer. Vi håber på stadig opbakning, da de kommunale tilskud ikke rækker langt i den daglige drift. Udgivelsen af foreningens bøger giver et godt tilskud til driften. Også overskud ved arrangementer, bl.a. ved salg af solæg på landsbymarkedet, hjælper. Vi i bestyrelsen tror på, at vi kan videreføre foreningens aktiviteter.

Den smukke gamle Holstenerlade ved Lysabild Præstegård. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Arkivarbejdet er det mest arbejdskrævende, og vi håber at kunne tiltrække nogle yngre hjælpere med forstand på computere og printere, som samtidig brænder lidt for at registrere og bevare vore mange minder om sognets historie.

Vore lokaler er ikke de flotteste kontorlandskaber, men vi får nok ikke på kort sigt bedre lokaler. Er der nogen, som kan foreslå løsninger er de velkomne!

Vores museumssamling synes vi selv er helt enestående. Genstandene på hylderne har alle en god historie, om det er en kanonkugle, grøntsags-rasper eller drabelige dyrlægeinstrumenter, så kan børn som voksne nok gøre store øjne og åbne ørerne for de gode historier. Vi har ting om amt-banen (kleinbahn), kornhandlere, kroerne, håndværkere, bønder, butikker, Færgegården, fyrtårnet på Gammelpøl, skoleudstyr, krigsminder, kort, billeder, lokalplaner og meget meget andet.

Alt er spændende vidnesbyrd om en ikke helt så fjern fortid, men alligevel fra en periode, som virker forunderlig, når man tænker på den fantastiske udvikling vi som by- og landsbysamfund har været igennem i de sidste 40 til 50 år. Vore samlinger og vores arbejde hjælper mange, børn som voksne, til at forstå den voldsomme forandring, vi som samfund har været vidne til i de seneste generationer.

Arkivet modtager stadig spændende dokumenter, fotos og andet, som dukker op ved flytning eller rydning af boliger. Opbevaring i arkivkælderen er forsvarlig i henhold til brandfare, dog ikke helt med hensyn til oversvømmelse og fugt, det er jo i en kælder. Lokalerne kunne være bedre og vi mener det hele skal blive i sognet, hvor det er tæt på de, som gerne vil se tingene.

Som det måske er mange bekendt, bruger vi lade og stald i præstegården til de lidt større ting. En samling landbrugsredskaber, vogne af forskellig art, ja selveste brandsprøjten anno 1907 fra Skovby står i Holstenerladen. Vi har også nogle gamle redskaber og et skolebord stående, og i et lille værksted har vi opstillet tømrer- og snedkerværktøj, også lidt fra maskinbyggerens værksted er her. Her står det tørt og godt.

Det fortjener sikkert en bedre placering, men så skal tingene først gøres i stand, så der ligger mange timers arbejde forude. Vi hører gerne fra folk med håndslag og lyst til at hjælpe med de ting.

Den medbragte kaffe nydes under sommerudflugten i 2016, hvor man bl.a. besøgte Danevirke og Slesvig Domkirke. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Lysabild Sognehistorisk Arkiv

Arkivleder Inge Christiansen og arkivmedarbejder Kirsten Madsen, skriver om Sognehistorisk Arkiv.

Vores arkiv holder stadig til i skolens østfløj – i kælderen, som det gjorde ved foreningens oprettelse i 1978.

I 1993 kom der en udvidelse til og vi har et stort ønske om nye lokaler, som kan rumme både selve arkivet og et minimuseum.

Mange af vore besøgende, herunder skoleklasser, har stor fornøjelse af at se de gamle ting og høre arkivlederen og de andre medarbejdere fortælle om disses anvendelse.

De unges spørgelyst er en særlig glæde for os, og vi er glade for at kunne formidle viden om tidligere generationers liv i Lysabild sogn.

I årenes løb er der sket en stor udvikling mht. registreringen af materialet i arkivet. Fra starten hvor registreringen foregik ved indskrivning på en lille rejseskrivemaskine af en enkelt mand - og til 2018, hvor vi er seks personer, der registrer billeder og arkivalier en formiddag om ugen.

Vi holder åbent den første torsdag i hver måned fra kl. 18-20 og første søndag i februar måned, kl. 14-17 eller efter aftale med arkivlederen eller en af arkivmedarbejderne.

Alle er velkomne i Sognearkivet.

Foreningen og Sognearkivet har fået sin egen nye hjemmeside på www.lysabildarkiv.dk

Herrer i egen kælder på godt og ondt

Arkivmedarbejder Poul Raaby Pedersen skriver om, hvordan der næsten måtte trædes vande, når vejrguderne havde raset.

Vi skulle da være nogle skarn, om vi ikke var glade for at have vores faste lokale til opbevaring af historiske genstande. Samme lokale bruger vi arkivfolk i Lysabild Sognearkiv også til arbejdet med indsamling, registrering og arkivering af dokumenter mv.

At vi bor, hvor vi nu har været i godt 40 år, er en følge af, at der lige var et lokale, som skolen ikke måtte bruge til undervisning.

Fra kul- og magasinkælder til mange års funktion som sløjdløkkale, blev det halve af den nuværende kælder i skolens østfløj stillet til rådighed for Sognehistorisk Forening for Lysabild Sogn.

Af gamle fotos fremgår, at der var et simpelt møblement, dårlige lysforhold - og som vi kender lokalet i dag - et noget trangt publikums- og arbejdsrum. Luften har man vel kunnet skære i under de mange åbne arkiv-arrangementer gennem årene. En vinduesventilator har dog flyttet lidt rundt på luften. Blev der mon også røget cigarer mm. i de første år?

Nede i kælderen

Vi føler os bogstavelig talt helt nede i kælderen når vi mødes der. Skal plager gennem tiderne opregnes, må der ud over vandproblemer nævnes forekomsten af rotter, lugtgener fra et forhen defekt kloaksystem og så den generelle plage af fugt. Sidstnævnte medførte hen af vejen at ringbind på hylderne simpelthen groede fast og med hård hånd måtte skilles fra hinanden. Papirerne havde det heller ikke for godt. Stortrives gjorde dog de mange papirmøl, som har ædt huller og bidt mange hjørner af dokumenter.

Børnene fra Lysabild Skole er altid interesserede gæster i Sognearkivet. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Omkring lugtgener var der ved specielle vindforhold overtryk i kloakrørene, således at ulidelig dunst fyldte lokaler. Så slemt var det, at når arkivmedarbejdere blot havde opholdt sig kort tid i arkivkælderen kunne lugten røbe, hvor man havde opholdt sig. Det gamle billede af et støvet og/eller samtidig klamt arkiv, er ikke så ukendt her på stedet.

Her i jubilæumsåret kan vi dog glæde os over og rose skolen og Sønderborg kommune for hjælp til udbedring af generne. Ved den seneste store oversvømmelse og indtrængen af vand i kælderen, fik vi uden det store besvær hjælp til maling af gulve og trapper. Vi gav senere væggene et lag maling og fik samtidigt skjult de værste skjolder.

Våde og ulækre gulvtæpper blev straks fjernet efter den store vandgang natten til fredag den 24. maj 2014. Masser af museumsgenstande måtte længe stå til tørre, nogle få ting blev smidt ud, men mareridtet om en kælder helt fyldt med vand oplevede vi dog ikke.

At vi ved den store vandgang den nævnte fredag morgen havde sat arkivfolk, lokale gæster samt tilrejsende amerikanske efterkommere af Lysabild-udvandrere i stævne, blev så til en lidt usædvanlig hændelse.

*Oprydning i arkivet efter den store vandgang.
(Foto: Lysabild Sognearkiv).*

Vadende i vand, -svup, svup, kunne vi se udstillede effekter i den tørre og lidt højere del af arkivet. Granskning af ringbind og det til begivenheden udstillede materiale foregik mest i den våde del. Alle tog det med godt humør.

Regnvandet var under aftenens voldsomme skybrud trængt ind ved en lyskasse hvor der kun er blændet af med træværk (En kulslidske). Vand er sikkert også steget op af gulvafløb, et fænomen vi ofte havde oplevet.

Gulvafløbene er siden blevet renoveret, så risikoen er blevet mindre. Det øvrige og vedvarende fugtproblem er afhjulpet med opsætning af et par affugtere. Disse tømmes ved hvert besøg, og vi stiler efter "kun" at have en luftfugtighed på 65 % og ikke som ofte helt oppe over 80 %.

Husdyr

Et forbigående problem med rotter, især i det rolige sommerhalvår, fik vi også løst med hiv og slæb. Ingen havde set rotter, og skolen mente ikke problemet fandtes. Flere besøg af rottemand, opsætning af fælder og udlægning af gift, dæmpede problemet. Vi så nu sjældent rotternes efter-

ladenskaber på borde, hylder og gulve. Åbning af luftkanaler, hvor de åbenbart holdt til, gav syn for sagen med masser af rottespor. Alt dette blev som nævnt udbedret, og der har nu været ro det sidste års tid.

Adgangsforhold

De fysiske problemer, vi kæmper med, er lidt sværere at løse. Vi bor i en kælder, hvor vores, må vi nok sige, ikke helt unge og atletiske daglige brugere og interesserede gæster har besvær med at klare trapperne. Det giver da problemer. Ingen er dog kommet til skade, og 7-9-13, det skal vi da heller ikke gerne opleve.

Har vi fuld kælder til et arrangement, eller er vi seks-syv personer på et arbejdsophold dernede, da er det lidt besværlig at komme rundt. Arbejdsborde står i lang række ved muren med de seks vinduer. Altid skal der være tændt lys, som brugere af arbejdspladser delvis skygger for. Arbejdslamper er en løsning, men med nutidens megen computerarbejde er gode lysforhold vigtige. Igen - vore halvgamle øjne skulle gerne kunne klare nogle timers intensivt skærmarbejde.

Kontakt til omverdenen

Længe havde vi også været lidt af et u-land hvad brugen af internet og telefon angik. EDB-signaler til vor første bærbare computer forsøgte vi forgæves at hente via skolens trådløse net. Først da kommunen gjorde det muligt ved at få en adgangskode og så benytte internettet til klokken 8 samme aften, hjalp det lidt.

Da vi skulle etablere og lægge alle vore ARKIBAS-5 bearbejdninger ud på det offentlige net og det frit tilgængelige www.arkiv.dk, var den helt forkromede løsning påkrævet.

Fibernet-tilslutning til skolens nyeste system blev droppet på grund af lang afstand til samlebokse. I stedet for fik vi tilskud til, at man etabler-

ede særskilt fibernet fra hovedkabel i Lysabildgade, hvor man så under vejen skød nyt kabel ind til bygning, hvor der så blev trukket kabel gennem et nyboret hul. Således blev vi koblet på det hurtige internet. Det er en stor hjælp, når vi søger oplysninger, besvarer forespørgsler og især når vi præsenterer eller søger på alle vore indlagte oplysninger på nævnte www.arkiv.dk.

Nye lokaler?

At vi arkivfolk gennem alle årene har kigget efter bedre lokaler er ingen hemmelighed. Fra tomme stuehuse, nedlagte butikker og til en tom præstebolig. Da den historiske Degnegård stod til salg, var den også blandt vore drømme.

Et kommunalt lokaletilskud rækker dog ikke nok til hverken lejemål eller til at eje et hus. Da der en overgang blev lidt mere plads på skolen, havde vi håbet på at kunne flytte op i andre lokaler. Denne mulighed forsvandt, da en ny skole- og arbejdstidsreform førte til, at hver lærer skulle have sin egen arbejdsplads og skrivebord. Disse forhold krævede sammen med SFO-ordningen alle overskydende lokaler.

Der hvor vi er nu kan vi dog glæde os over gratis husly, og oven i købet betaler vi hverken for vand, el eller varme, ligesom noget vedligehold også bekostes af kommunen. Det gør det nemt på mange måder og letter økonomien, da vi jo lever af frivillige bidrag. Men der er stadig plads til forbedringer.

Muligheden for at holde arbejds møder, lave større temaudstillinger og arbejde med større dokumentsamlinger, savnes. Flere end fem personer kan vi ikke byde at arbejde på samme tid. Vi pakker således ting væk, når vi ikke er i lokalerne, og pakker dem troligt ud igen, når arbejde genoptages.

Gadevandring i Fjelby

Gårdejer Hans Duus skriver om Fjelby - en lille landsby som så mange andre i Danmark. Ingen butikker og ingen gadebelysning, så man kan tydeligt se både måne og stjerner. Kathrine Lasse Johannsen har fotograferet ejendommene i 1996 for Sognearkivet.

Fjelby i fugleperspektiv. Nederst ses Hans Duus gård, som har været i slægtens eje i mere end 300 år. (Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Fjelby nr. 1 og 3

Katrine og Hans Petersen flyttede på aftægt, da Inga og Verner kom hjem til gården. De havde to børn: Malene og Anette. Inga og hendes far drev gården i fællesskab i nogle år, indtil Inga blev ansat ved Postvæsenet. Så blev jorden forpagtet ud. Hans Petersen deltog i 1. Verdenskrig mod sin

vilje, men vendte hjem igen. Den første opgave var at få bygget en lade. Hans og hans broder Christian støbte selv alle stenene til laden. Inga's bedstemor gik langs jernbanen til Fjelby Station for at handle, hvor der var både købmand og kro.

Fjelby nr. 4

Nuværende ejer er Birgitte og Freddy Andersen. De har et barn Kim. De har boet her siden 1978. Før dem var det Engeline og Christian Callesen. De flyttede ind til Andreas Esbensen, som havde boet der siden engang i 1920-

erne. I øvrigt er det aftægt til den gamle gård som lå lige bag ved. Andreas Esbensen havde det sommetider lidt sløjt, i hvert fald om vinteren. Vi havde nogle stakke med træ liggende og de blev ”udhulet” omme bag ved!

Fjelby nr. 5 og 7

Margrethe og Jørgen Paulsen overtog gården efter Jørgen's far Peter Paulsen, i daglig tale Pæe Paulsen. Han var i mange år kommuneforstander for Lysabild sogn. Han havde kontor i dagligstuen med et stort

skrivebord hvor der lå blyanter, papir fyldepen, blæk og blækpapir. Der var desuden to jalousiskabe. Han var den første i byen som havde bil. Han nåede kun at køre et par år inden den blev klodset op på grund af krigen. Bilen var ikke låst, så vi har sommetider leget, at vi var ude at køre bil.

Man kan føre gården tilbage til 1765, hvor ejeren hed Peter Petersen. I 1819 solgte den daværende ejer Peter Hansen landstedet til Peter Petersen Hjulmand for 1776 Rigsbankdaler. Desuden skulle han overtage sælgers yngste broder Hans Hansen, født 1809, og opdrage ham forsvarligt i alle måder.

Annemarie og Peter havde tre sønner: Andreas, Jørgen og Christian (Kedde). Andreas var uddannet lærer og var i mange år 1. lærer på Bov Skole .

Margrethe og Jørgen havde tre døtre: Ester, Annemarie og Tove. De drev gården indtil 1980, hvor vi forpagtede jorden på 11 ha. I 1988 købte vi gården og Margrethe og Jørgen flyttede til Lysabild, hvor de fik en lejlighed i Midthave. Vi havde bondegårdsferie i nogle år inden vi solgte bygningerne til Gert Corniliusen.

Fjelby nr. 6

Gårdens ejere er Anne og Hans J. Duus. Vi har fire piger Merete, Henriette, Marianne og Lene.

Gården er en gammel slægtsgård, som har været i slægtens eje i 308 år. Vi er 9. generation her på stedet og jeg er den 7. Hans Jørgensen Duus.

Den gamle gård lå lige syd for den nuværende. Før var der altid to generationer på alle gårde, både store som små. Det var praktisk for der var aldrig problemer med børnepasning eller en ekstra hjælp i høsten. Da jeg var dreng var der ni karle og tre piger ansat her i Fjelby. Vi børn skulle også hjælpe til både i mark og stald, men det tog vi nu ingen skade af.

Da vi overtog gården i 1972 levede min bedstemor endnu, så vi fik lov til at bygge et nyt aftægtshus til min mor og far. Ellers har vi drevet et traditionelt landbrug med køer, svin, et par høns og en pony til børnene, og det har vi haft det godt med.

I 1989 begyndte vi med bondegårdsferie. Det var sjovt, men gav en del mere arbejde. Det første år havde vi 800 overnatninger. En gang i ugen tændte vi op i grillen, og da kunne der godt være 20 gæster som samledes her. Det var også dengang, hvor der var fint vejr om sommeren. Mange gæster fik også en anden opfattelse af landbruget.

Fjelby nr. 10

Annemarie og Chresten. Til daglig hed de Rie og Chris. De har to børn, Allan og Lone.

Rie og Chris købte Fjelby Station først i 70'erne. Den lå på en stor grund, så de fik lov til at dele den i to, hvor de så byggede et nyt hus.

Det var det andet nye hus i Fjelby siden engang i midten af 1800-tallet. Rie og Chris var gode og flinke naboer, for Chris hjalp både med høst og pløjning. Han ville også gerne malke for os, hvis vi skulle noget.

Fjelby nr. 11

Marie (Midde) og Hans Bladt. De havde tre børn: Helga gift med Jes, som havde en gård i nærheden af Haderslev. Ruth, gift med en tandlæge og bosat i Ringsted og Hans der bor i Starup og er gift med Inger.

Hans Bladt havde en gammel Ford 1929. Den havde ingen gearstang, men tre pedaler: 1. pedal: gear, 2. pedal: bak og 3. pedal: bremse. Ford'en skulle startes med håndsving.

Efter at Midde og Hans gik på aftægt har gården været forpagtet ud.

Først til Marie og Søren Bengtson. Det var på den tid hvor man begyndte at arbejde sammen om at køre møg ud og køre roer hjem, Man begyndte kl. 9 med kaffe kl. 9,30. Kørte hjem til mad og fortsatte om eftermiddagen.

Det var en tradition i Fjelby, at når en mand havde fødselsdag, så kom alle mand kl. 9,30 til kaffe, og derefter spillede man kort til kl. 12, hvorefter man så gik hjem til dagens gøremål.

Sønnen Hans var hjemme et par år. Tove og Jørn Lind havde ejendommen forpagtet i syv år. Jorden blev så solgt til Kirsten og Ebbe Madsen, Ellen Margrethe og Birgitte fik også et stykke. I stuehuset har der boet mange forskellige, nu bor Neel der.

John Hønborg købte aftægten, men det hedder stadig "Middes Hus." Her var vi før langs til nytår og med inde og at få saft og efelkage. Det var hyggeligt.

Fjelby nr. 12

Rie og Chris solgte Fjelby Station til Kirsten og Ejnar Waldemar midt i 1970'erne. De har to børn: Peter og Henrik.

I daglig tale: seje vi oltid om o e station, sådan har vi mange stednavne, som nok forsvinder efterhånden. Ned ve Håns o e stej, øver ved Jørn Paulsen, øve o Jørgen Hånsen øve ved Duus`ses op v Wellesen, op te Cedde Jøssen eller op o Fjelbygård.

Fjelby Station var både station, høkeri og kro. Der blev leveret svin og sukkerroer fra stationen. Jens A. Handler, som ejede Fjelby Station, havde også en filial i Skovby ved Sydvej. Jens Handler deltog i 1. Verdenskrig og døde den 28.06.1916 i Rusland.

*Fjelby Station med kro og høkeri. Bemærk skinnerne nederst tv. i billedet.
(Foto: Lysabild Sognearkiv).*

Under 2. Verdenskrig boede der en kone på stationen, som godt ville købe et stykke kød, når vi slagtede. Da min far kom for at få lidt penge for kødet, blev han mødt med: ”Hvis du vil have penge, så melder jeg dig!”

Mekaniseringen i landbruget begyndte sidst i 1930'erne, selv om det var sløje tider for bønderne med meget lave priser på alle deres produkter.

Malkemaskinen var den maskine som tog det hårde arbejde for malkepigerne.

Der blev drænet mange hektar. Markerne fik mergel og kalk. Efter 2. Verdenskrig tog mekaniseringen for alvor fart. Tærskværk med presser, traktorer, gummivogne, grønthøstere, roeoptagere, aflæsservogne, bugserede mejetærskere og senere selvkørende mejetærskere. Det gik hårdt ud over hestene. De heste som blev tilbage var mest til hobby. Ploven var

først 2-furet, så 3, så 4, så 5, så blev det til vendepløve, de største i dag er oppe på 10 furer. Med mekanisering fulgte også en afvandring fra landet til industrien i byerne, hvilket igen medførte en sammenlægning af landbrugsejendommene. I Fjelby var der i 1960 otte landbrug, nu er der kun to tilbage

Fjelby nr. 14 og 16

Andrea og Jørgen Hansen overtog gården efter Jørgen Hansens far. De havde orden i tingene og havde både fodermester, karl og pige. Da køerne blev sat ud fulgte også fodermesteren og pigen med. Kirsten og Ebbe Madsen købte gården i 1990 og jorden blev lagt

ind under Fjelbygård. Bygningerne blev solgt til Jette og Sten. De har tre børn: Cecilia, Sine og Simon.

Susanne og Claus solgte stuehuset til Maria og Jan Lorensen i 1998. De har tre børn: Matilde, Karoline og Emil. Maria er dagplejer. Jan har en vingård sammen med sin svigerfar.

Fjelby nr. 13-15

Margrethe og Andreas Willesen købte gården i 1935 af Anton Jensen for 27.000 kr.

Deres karl Chresten fik en løn på 100 kr. pr. måned, men så han ville han også have dem i 10 kr.-sedler.

Børn: Andres og Irene. Andres var den første student fra Fjelby. Irene har en kontoruddannelse og var i lære hos M. Perregård i Skovby. Irene er gift med Svend Ove Clausen fra Himmark. De har tre børn og hele

familien går meget op i ringridning. De er gode til det, også børnebørnene. Omkring 1990 købte Gavorski bygningerne. Jorden blev solgt til ”Dress o e mark” og ”Peter Johansen u o e heden.” John Gavorski havde også bygningerne i nogle år og de blev så solgt til Jesper Rasmussen. Han er musiker og spiller i Sønderjyllands Symfoniorkester.

Fjelby nr. 18

Først var det et lille landsted på to ha. Så har der været vognmandsforretning med lillebilskørsel - en flot 8 personers Chevrolet.

Efter vognmanden kom Anna og Frederik Jensen. De havde et cementstøberi.

Folk kom med sand og et par dage efter kunne de så hente cementstenene.

Frederik solgte stedet til Anna og Egon Knudsen, som arbejdede på Danfoss. Anna fulgte ham til bussen om morgenen og gav ham hans taske og vinkede farvel. Anna var rigtig god til at strikke. Der var mange, som hun strikkede til.

De solgte til Knud Ladefoged. Der blev rømmet og forsøgt opbygget, men det lykkedes ikke, måske slap pengene op? Bygningerne blev revet ned i foråret 2016. Nogle af Fjelby's beboere passer nu pladsen, som vi kalder ”Knudsens Plads.”

Fjelby nr. 21

Nicolaj Andersen solgte gården i 1922 til Anne og Jørgen Christensen. Jørgen var lidt nysgerrig, han stod tit ude hvor vejen svinger og ville gerne vide hvor folk skulle hen, eller hvem de var?

Han kunne også finde på at spørge pigerne om han måtte ”mutt” dem, så han blev sommetider kaldt ”Jørgen-mut-mand.” De solgte gården i 1950 til Ella og Jørgen Horne, som havde gården til 1966, hvor Anna og Niels Madsen overtog den.

Fjelbygård, Fjelby nr. 17

Anna og Christian Jørgensen havde tre børn: Kristine, Anne-Marie og Jørgen. Der var vi tit oppe og lege. - Hvor skal i hen? Op til Cedde Jøssen!

Cedde Jøssen var den første i Fjelby som fik traktor, en Ford med jernhjul. Han var også den første som fik mejetærsker, jeg tror det var en Marsey Harris.

De solgte gården i 1958 for 192.000 kr. til Valborg og Christian Esbensen fra Tandslet. Valborg spillede meget til gymnastik. Christian var en

dygtig landmand, han havde altid fart på. Det var måske også derfor han en forårsdag kørte galt oppe ved e korsvej og mistede livet.

Kirsten og Ebbe Madsen købte gården i 1971. De har tre børn: Lone, Hanne og Per. Der var dengang ca. 25 ha., men ved køb af naboejendomme er gården i dag på ca. 95 ha. Kirsten og Ebbe har bygget til og bygget om, så gården i dag er meget velholdt.

Lyshøj

Ved landevejen imellem Fjelby og Viby (Vibøge) ligger rester af seks gravhøje. Den største af dem kaldes "Lyshøj." Fra denne høj har man en vid udsigt over Kegnæs og store del af Sønderherred. Her stod i det 12. århundrede en tårnlignende opstabling af træ, parat til at den kunne tændes og lyse over den største del af Sønderherred, hvis de vendiske sørøvere skulle lande på den alsiske kyst. Når højen "lyste" vidste folk, at der var fare på færde, og de kunne hurtigt samles til kamp mod fjenden.

Højen er nu næsten udjævnet af ploven, men navnet " Lyshøj" betegner endnu marken.

Artiklen bygger på Hans Duus' noter fra Sognehistorisk Forenings gadevandring i Fjelby i oktober 2017.(Foto: Lysabild Sognearkiv).

Folk fortæller:

Til bryllupsgilde på Lysabild Kro

Christiane Petersen, der var krokone på Lysabild Kro, fortæller om bryllupsgilder på kroen.

Christiane Petersen. (Privatfoto).

- Et alsisk gilde er et bryllup. På Nordals blev et bryllup kaldt for ”kost,” men på Sydals blev det kaldt et gilde.

Hvis der var over 100 gæster, så kaldtes det et stort gilde. Hvis der var under 100, f.eks. 92 gæster, så var det kun et lille gilde.

I de første år vi var på kroen, begyndte gildet om eftermiddagen. Når vielsen i kirken var overstået, kom brudeparret og alle gæsterne til et stort kaffebord (wienerbrød, konditorkager, tærter og lagkager). Så gik de lidt rundt og snakkede, og så skulle de langs og ”se brudesengen.” Senere kom de så tilbage og så gav de deres gaver.

Det særegne ved alsiske gilder var, at gæsterne selv betalte, hvad festen kostede. Nogen ringede til os i forvejen og spurgte om prisen, og så gav de en gave efter det. Nogen gav kun lige hvad det kostede og andre gav lidt mere.

Brudeparret sad i en ekstra stue. Den kaldte vi for brdestuen. Der stod en terrin på bordet foran dem med en serviet over. Folk ønskede tillykke og lagde deres kuvert med pengene i terrinen. Alle fik et glas vin.

Til aften blev der ”blæst til spisen.” En trompet gav signal, at nu skulle alle til bords.

Bryllup på Lysabild Kro den 4. april 1946, hvor krokone Christiane Petersens egen søn Peter, blev gift med Inger Lauritsen. Christiane Petersen ses som nr. tre fra højre. (Privatfoto).

Suppe, steg og dessert

Det kunne godt tage tid, inden alle var placeret, og det var lidt irriterende, at skulle stå og holde maden varm.

Efter spisningen, der gerne bestod af suppe, steg og dessert, begyndte dansen. Først brudedans. De første på gulvet var naturligvis brudeparret, men så skulle hele den nærmeste familie også danse med. Der var ikke noget med at kysse. Så måtte alle danse, og der var ”frit drikken” hele natten af ”Balle-Punch.”

Omkring 1933 begyndte det med natmad. Så fik de lækkert smørrebrød, som jeg og mine medhjælpere stod og smurte hele natten nede i kælderen. Nogen gik og ventede på det lækre brød og de kom ikke rigtig i gang med at more sig. De ville ikke være fulde, for så kunne de ikke spise noget. Senere gik man over til at holde aftenbryllupper. Så kom gæsterne først ”til spisen.” De blev også modtaget med musik, men der blev ikke ”blæst til spisen.”

Gaverne, altså penge i en kuvert, stak man hen ad vejen til side, i løbet af aftenen, eller de kom og sagde: ”Kromand, kan du ikke tage de her kufferter og gemme dem?” For når de skulle danse, var det lidt mange penge at rende rundt med.

Som tiden gik, gik man mere over til at give ting i stedet for penge. Der var engang et par, de fik så mange spiseskeer og teskeer, ja, i sætvis, og hvad skulle de med alt det? Det var alt for meget. Så havde brudens mor endda i forvejen sagt til folk: ”I kan bare give penge til brylluppet, for vi har købt alt til vor datter. Hun har alt, hvad hun skal bruge.”

Dagen derpå kom brudeparret så kørende for at hente gaverne. Der var i grunden meget skidt iblandt. Der var mange gæster, der var kommet billigt om ved det, men der var også nogen ”galt” fine ting.

En sådan fest kostede for dem, der holdt den: 26 kr. pr. par – 13 kr. pr. person, og så tjente vi endda på det.

Lysabild Kro blev bygget i 1898. Familien Petersen var krofolk i to generationer indtil 1960. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Vin, cigarer og musik

Hvis man ville have vin til maden, skulle der betales ekstra. Musikken var også ekstra. Kromanden bestilte musikken. Der var normalt tre, der spillede, en enkelt gang fire. Hvad de fik for det, husker jeg ikke. De spillede gerne til kl. 5 om morgenen. Blev det senere, skulle de have en ekstra time betalt. Jeg så helst de holdt kl. 5 og ikke kl. 7. Så var det højlys dag. Om vinteren kunne det endda gå an, for da var det mørkt endnu, men man skal ikke se en fest ved dagslys.

Vi havde to koner til at hjælpe med at lave maden. Jeg ser de fik 13,50 kr. og 22 kr. Til at varte op havde vi to tjenere, og hvis det var noget rigtig stort, var de tre. Vores pige ville også gerne hjælpe, så tjente hun lidt ekstra.

Til en fest var der fri rygning. Der stod cigarer i ølglas rundt om over det hele. Så kunne gæsterne tage selv, men det var ikke meningen, at de skulle tage dem med hjem.

Engang var der en gæst, der sagde til en anden: ”Har du nu forsynet dig godt, for det skal jeg love for, jeg har. Jeg har lommerne fyldt, så jeg har cigarer til lang tid.” Det hørte en af vores tjenere, og han tænkte: Det skal manden nu ikke have godt af, for det mangler bare, at han sådan skal forsyne sig, fordi det er gratis. Så gik han hen og tog om manden og klemte godt til, mens han sagde: ”Har du moret dig godt, og har du fået alt, hvad du skulle have?” Jo, manden havde da moret sig godt og fået alt. Bag efter har han dog kun kunnet bruge cigarerne i piben. De var blevet mast. – Den slags folk fandtes, – dem var der adskillige af.

Der var meget arbejde

Jeg gik aldrig i seng med det samme efter en fest, for jeg skulle have børnene op og i skole. De skulle ikke komme for sent, fordi vi havde haft travlt. Så arbejdede jeg igennem til middag. Vi havde en kone, der hed Trine Møller, til at hjælpe med oprydning og rengøring dagen efter, så vi fik det meste af vejen om formiddagen.

Derefter fik vi middagsmad, og så sagde Peter, min mand: ”Nu skal du virkelig gå op og sove!”

Jeg gik i seng, men sove kunne jeg ikke, for Trine hun snakkede og snakkede med Peter, mens de gjorde arbejdet færdigt. Jeg kunne høre Peter tysse på hende flere gange og sagde: ”Christiane skal sove,” men det glemte Trine snart igen og hun snakkede videre.

Krofolkene, Christiane og Peter Petersen. (Privatfoto).

Så tænkte jeg: ”Nej, nu skal det være slut. Jeg tog min pude og mit tæppe, og så gik jeg ud og lagde mig i det yderste hjørne af vores have. Der kunne jeg sove.

Toget kørte lige forbi af og til, men det var vi så vant til, at det hørte vi slet ikke. Da jeg omsider vågnede, lå der kulstykker rundt om mig. Det var togfolkene, der ville drille mig, og for at vise at de havde set mig, kastede de kul over til mig. Jeg havde arbejdet i 1½ døgn, og var så træt, at jeg intet havde bemærket.

Ja, der har været meget arbejde dernede på kroen, men det var alligevel en dejlig tid. Indtil den nye skole i Lysabild blev bygget, havde vi ungdommen. Og hvor var de søde – ja, det var de.

100 pund kød

Til et bryllup i 1933 med 92 personer, deraf tre børn, blev der brugt: 100 pund kød til steg. Vi regnede gerne med 1 pund kød pr. person. Stegen blev stegt henne ved bager Krogh, han boede lige ved siden af.

Dertil 12 pund ærter, 4 pund gulerødder, 12 pund snittebønner, 8 pund svesker, 2 pund abrikoser, 2 pund tørrede æbler, 25 syltede agurker, 100 pund kartofler og 10 anretninger med is.

Til natmad: 10 pund smør, 4 rugbrød, 10 pund kalvesteg, 2 pund skært hakket kød med løg, 200 stk. pålæg, 60 hårdkogte æg, 3 dåser appetitsild og gaffelbitter, russisk salat, italiensk salat, fiskesalat og roastbeef, samt 4 kasser øl, 1½ kasse citronvand. Hvis de fik vin til maden, kostede det ekstra.

Engang havde vi nogle fine herrer til smørrebrød, det der kaldtes ”det dyre brød.” De var fra Amtsrådet og havde været ude på Pøl og se på noget der. Jeg kan huske, vi lavede sådan noget fint brød til dem.

Bagefter var ham, der havde bestilt maden - han var her fra Lysabild - helt begejstret over at det var gået så godt. Han gav hånd og jeg fik 10 kr. ekstra. – Det var mange penge dengang.

Toget holdt foran Lysabild Kro i de år Christiane Petersen var krokone. Det skete, at de få passagerer og togpersonalet om aftenen gerne ville med til bal på Lysabild Kro. Uden for køreplanen lavede man et ekstra langt ophold i Lysabild og kørte først til Skovby efter ballet. Amtsbanen kørte mellem 1898 og 1933. (Privatfoto).

Christiane Petersen, hvis fulde navn var Anna Christiane Charlotte, var datter af bagermester i Tandslet, Hans Peter Clausen og Marie Kirstine født Lauritzen. Hun blev født den 14.12.1890 og blev gift med Peter Andresen Petersen, født den 23.06.1892. De boede de første år af ægteskabet i Tandslet, hvor de havde en købmandsforretning. I 1922 blev hun krokone på Lysabild Kro efter svigerforældrene. Hun fik tre børn: Peter (1913), Marie (1916) og Kathrine (1921). Peter og Christiane havde kroen indtil januar 1960. Hun døde den 26.11.1984.

Folk fortæller:

Erindringer fra 1. Verdenskrig

Jacob Bonefeld fra Mommark, fortæller om vejen til slagmarkerne på Vestfronten i 1. Verdenskrig.

Jacob Bonefeld.

- Den 1. august 1914 begyndte 1. Verdenskrig. Alle mænd mellem 20 og 45 år blev kaldt til våben som tyske soldater, og det varede ikke længe, før de første meddelelser kom: "Er ist für Vaterland gefallen." Og ellers kom der besked om at den og den var såret eller kommet i fangenskab.

I november 1914 kom jeg i plads som karl på en gård i Avnbøl. Det var en ejendom på 112 tdr. land.

Der var to karle, en fodermester, en fast daglejer, en indepige og to udepiger, som hjalp ved malkningen morgen og aften. Og så var der en voksen datter hjemme, som ikke bestilte ret meget. Dengang kostede det ikke meget at holde tyende. Derfor blev der ikke sparet på det.

I august 1915 kom de første russiske krigsfanger og de blev fordelt på de forskellige gårde. Om dagen hjalp de ved landbrugsarbejdet, og om aftenen blev de samlet et sted og låst inde for natten. De fik 22 pfennig om dagen, så det var billig arbejdskraft.

I november 1915 flyttede jeg ned til min moster, Cæcilie Margrethe Laue i Mommark. Min onkel Hans Laue, var indkaldt som soldat.

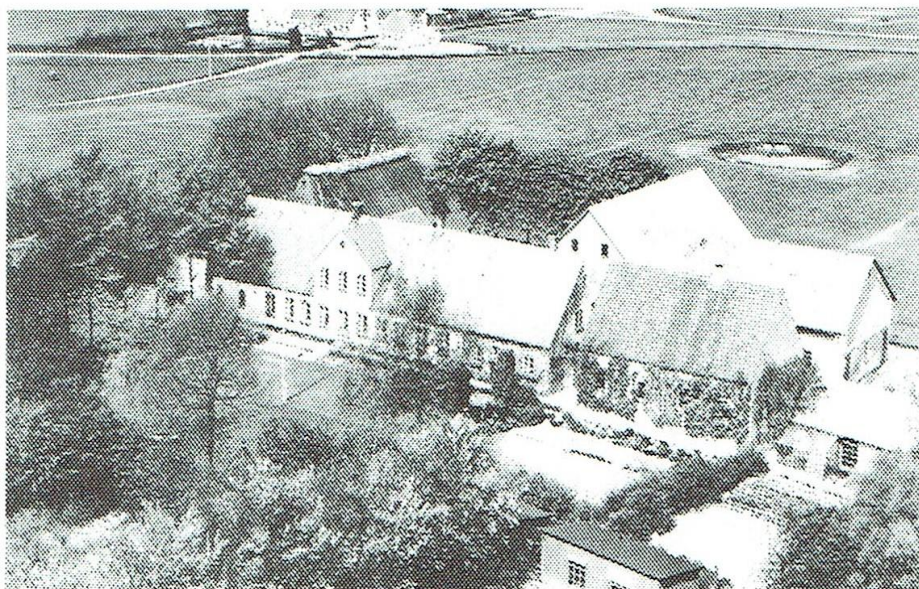
Hjemmefronten

Det første der skete da jeg kom i den plads var, at næsten alle svinene måtte udryddes, for kornet måtte ikke bruges til svinefoder. De nyfødte grise blev aflivet, pattegrisene slagtede vi, og alt hvad der vejede over 100 pund kom på slagteriet.

Alt korn skulle afleveres, så nær som tre pund havre til hver hest og to pund til en eventuel tyr pr. dag. Det blev nu ikke overholdt. Vi søgte at snyde tyskerne så godt vi kunne og turde. Militæret kom jævnligt og foretog husundersøgelser for at finde formodede gemmesteder for korn, flæsk og andre livsfornødenheder.

Der var mølleri dernede i Mommark, men kværnen blev plomberet af politiet, så den ikke kunne male hvedemel, så vi kunne få et stykke franskbrød. Alt var rationeret. Brød, sukker, sæbe, kød, og kaffe fik vi slet ikke nogen tildeling af.

Men alle love og forordninger blev overtrådt af de fleste, så vi var alle lovovertrædere.

Jacob Bonefeld var født på Karlsgården i Mommark. Han overtog gården efter sin far og drev den indtil 1953. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Den schweiziske grænse

Først på vinteren 1915-16 var jeg til session og blev taget til infanteriet. I efteråret 1916 fik jeg indkaldelsesordre, men Cæcilie Margrethe Laue havde reklameret for at beholde mig hjemme, så jeg slap denne gang.

I november fik jeg igen indkaldelsesordrer, og denne gang måtte jeg af sted. Sammen med Jørgen Andersen, Mjang og Jørgen Philipsen, Guderup, kom jeg til et infanteriregiment i Neumünster. Der fik vi en kort, men streng uddannelse.

I december blev vi iklædt nyt tøj fra top til tå, og om aftenen gik det med tog sydpå. Vi var spændt på, om vi skulle til Østfronten eller Vestfronten. Det blev Vestfronten.

Selve turen derned var en oplevelse. Ingen af os havde været så langt hjemmefra før. Det gik kun langsomt, vi var et helt ekstratog med soldater og vi holdt meget af tiden stille på stationerne; de ordinære tog havde forkørselsret.

Den 20. december om aftenen blev der gjort holdt ved en station næsten nede ved den schweiziske grænse. Der blev alle, så nær som jeg, indkvarteret hos civilbefolkningen. Jeg fik udleveret skarpe patroner, og nu skulle jeg helt alene holde vagt ved toget. Vi kunne høre kanontorden fra fronten. Om jeg nogensinde har været bange, så var det den nat. Stolt af det var jeg i hvert fald ikke.

Om morgenen blev jeg afløst og indkvarteret hos en gammel mand, der boede helt oppe på et bjerg. Der gik kun en sti derop. Han kunne ikke et ord tysk, og jeg ikke et ord fransk, så vi måtte klare os med tegn. Han var ellers meget flink, jeg fik tildelt hans bedste værelse.

Juleaften

Juleaftensdag flyttede vi til den nærmeste lille købstad, Schletstedt hed den. Der var 16 km. at gå, og det var med fuld oppakning. Så vi store

drenge var godt trætte, da vi kom dertil. Vi fik anvist en skolestue, og der måtte vi holde juleaften. Det eneste der blev gjort ud af det var, at der blev rullet et anker med øl ind. Det blev lagt op på et skolebord, og der kunne alle, der havde lyst, tappe alt det øl, de lystede. Det endte også med, at en del af både officerer og mandskab blev berusede.

Vi tre danskere gik ud i byen og fandt en restauration, hvor vi købte os en gang pølser og et glas vin. Sådan fejrede vi jul 1916.

Juleaften 1916 holdt Jacob Bonefeld i Schlettstedt (Schlettstadt), syd for Strasbourg i Alsace. (Foto: www.histoires-alsace.com).

Flyvende division

Vi flyttede mange gange den vinter. Vi lå i reserven, en ”flyvende division,” kaldte de den. Den længste tid var vi i en større landsby, Bermeringen. Der var vi til 29. april 1917 og i mellemtiden var jeg udkommanderet til landbrugsarbejde på en større gård, og det var jeg glad for.

Jeg hjalp ved tærskearbejdet, ved den daglige syssel med heste og kreaturer, ved gødningskørsel og pløjning. Der var altid fire heste for ploven der. Jeg blev også betroet i smug at male hvede på en håndkværn. Det var jeg stolt af. Vi var i det hele taget på bølgelængde med at snyde tyskerne så meget, vi kunne.

Der var kun 14 køer på gården, men betydelig flere heste, to hingste og ca. 20 hopper foruden opdræt. Køerne gav ikke megen mælk. På mindre brug blev de brugt som trækraft. Mejeri var der ikke noget af. De havde en håndcentrifuge i køkkenet, og i den kom den nymalkede mælk, og så kærnede de selv deres smør.

Der blev kun rensset ud ved heste og køer en gang om ugen, og det skete med en slæde af træ trukket af en stud. Den trak så slæden ud på møddingen, hvor møget blev læsset af.

Kosten var også noget anderledes end herhjemme. De bagte runde brød, og de blev skåret, som vi skærer en lagkage. Morgen og aften fik vi mælk og brød. Midt på dagen fik vi flæsk og brød.

Men alt får en ende. I april flyttede vi igen til en anden by. Derfra fik jeg orlov, men det blev en sørgelig orlov. Da jeg kom hjem, lå min bror meget syg, og han døde, mens jeg var hjemme.

Jeg søgte om at få min orlov forlænget til efter begravelsen, men jeg fik ikke nogen besked, og turde derfor ikke blive hjemme, og jeg kom ikke med til hans begravelse.

Parti fra Mommark. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Stødtropper

Den 18. maj 1917 kom jeg tilbage til kompagniet, og så kom jeg på skansarbejde. Vi gravede understandere (beskyttelsesrum) om natten og sov om dagen. Der fik vi de første lus.

I juni kom vi til et andet regiment og skulle uddannes til stødtropper. Der gik vi og kastede med skarpe håndgranater, og lærte hvordan vi bedst kunne erobre franskmændenes skyttegrave. Det var planlagt, at der skulle stormes i august. Tyskerne havde orden i tingene og var godt forberedt.

Den 3. juli kom vi så i forreste linje i noget, de kaldte St. Martin stillingen. Det var et roligt frontafsnit. Skyttegravene var pænt lavet med brædder i bunden til at gå på. Vi syntes egentlig, at når det ikke var værre at komme i forreste linje, så var det hele ikke så slemt endda.

Vi tre alsinger talte altid dansk sammen, og da der var gået nogle dage, kom der en og sagde på dansk: "Nu vil jeg vide hvem I er, for jeg kan da høre, I er fra Als." Vedkommende var i det civile liv bagermester i Himmark. Han havde hidtil været alene dansker ved kompagniet, men efter den tid holdt vi fire altid sammen. Heine kaldte vi ham, var en god kammerat. Han var gammel soldat og var os unge en god læremester.

En ordre er en ordre

En aften blev vi kaldt sammen, der skulle en patrulje ud for at undersøge franskmændenes stilling. De lå i en skovkant, og vi lå også i en skovkant med en eng og et vandløb imellem os, i alt ca. 150 m.

Vores kompagnifører spurgte, om der var frivillige, der ville påtage sig opgaven. Det var der ikke. Så sagde han: "Dann können die drei Dähnen gehn, sie sind für das selbe ausgebildet."

Og af sted måtte vi, en ordre er en ordre, og den skal udføres. På den anden side mente vi, at der måske nu var en chance for at komme i fransk fangenskab. Vi blev udrustet med håndgranater og et bræt til at gå over

vandløbene på. I nattens mulm og mørke gik vi så i gang. Vi kom godt over og så blev det spændende. Vi kunne se gløderne af franskmændenes cigaretter, men som vi nærmede os, forsvandt både cigaretgløder og franskmænd. Vi måtte gå tilbage igen og vi kom ikke i fangenskab.

Soldaterne venter i skovkanten. Postkort fra Peter Jørgensen, Ny Pøl.

Den rolige stilling blev kun af kort varighed. Den 17. juli kom vi i stilling ved højen 304, og der havde vi de første tab. 19. juli kom vi til en anden stilling nordøst for Verdun, og det var et uroligt sted.

Såret af spærreild

Den 5. august stormede vi de franske stillinger. Det begyndte med en kanontorden fra over 40 batterier. Da var klokken 8 minutter i 5 om morgenen, og på slaget 5 blev der helt stille og roligt, og i samme minut var vi ovre i fjendens stillinger. Vi tog en masse fanger og vore tab var forsvindende få.

Men de næste 10 dage er de værste jeg har oplevet. Nu lå vi i franskmændenes stillinger, men de gik til modangreb, og da havde vi store tab. Forsyningerne kunne ikke komme ud til tiden, og det endte med at vi måtte trække os tilbage igen. Jeg meldte mig syg og kom også tilbage i ro et par dage.

Den 15. august var jeg igen på vej til skyttegraven sammen med en kammerat. Vi gik bagefter køkkenvognen, og der blev jeg såret af spærreilden, som vi kaldte det, et bælte, der blev beskudt af fjenden, for at forhindre forsyningerne i at nå frem til fronten.

Jeg blev samlet op af et køretøj, der havde været ved fronten med ammunition. De lagde mig på nogle tomme granatkurve. Det var en slem køretur uden at være forbunden. Det var der ingen tid til, fordi vi blev beskudt.

Omsider kom vi til en forbindingsplads, hvor jeg kom af tøjet og blev forbundet. Om morgenen blev jeg sammen med andre sårede flyttet til et feltlazaret. Der lå jeg hele dagen i en hal, hvor de samlede de sårede og så hvordan mange døde.

Der blev ved med at komme nye sårede, der var hårdere medtaget end jeg. Så de lod mig ligge til det næsten var aften, før jeg blev opereret. Der var to operationsborde og to læger ved hvert bord.

Jeg vågnede af bedøvelsen, inden de havde forbundet mig. De fortalte mig, at jeg var hårdt medtaget, at jeg ikke fik min førlighed igen, og at jeg var færdig med krigen. Det var jeg både varm og kold ved, men det blev så min skæbne. Jeg havde da livet i behold.

Sårede soldater læsses på lazarettog. (Postkort).

På lazaret

Dagen efter blev byen beskudt, og alle der kunne flyttes, skulle flyttes. Sammen med mange andre blev vi kørt til stationen og anbragt i et hospitalstog. Dagen efter kom vi til Darmstadt, hvor vi blev fordelt på forskellige lazaretter der.

Jeg kom sammen med tre andre til et privathospital, hvor vi fik et værelse for os selv. Jeg kom til at ligge ved vinduet, men var meget sløj efter at have kørt i tog et helt døgn så kort tid efter operationen. Der var også gået betændelse i såret. Vi blev passet af katolske søstre, og forbindelserne blev skiftet mange gange i døgnet, både dag og nat.

I Darmstadt kunne Jacob Bonefeld ikke langt efter Bismarck, som troned på torvet ved Ludwigsplatz. (Postkort).

Søsteren, der passede mig, var en helt ung pige, højst 25 år. Venantia hed hun. Hun var meget god ved os. Hver morgen kom hun, før hun gik i kirke, hvilket søstrene gjorde hver dag, og spurgte, om hun også skulle bede for os. Det skulle hun naturligvis.

Jeg fik i det hele taget et stort nummer hos søstrene, de ville gerne snakke med mig. Senere, da jeg var oppegående, blev jeg ofte hentet for at hjælpe i køkkenet, og hvad jeg ellers kunne lave. Der var også katolske søstre i køkkenet.

Skønt jeg var den dårligste af os fire, da vi kom på hospitalet, var jeg den første, der kunne stå op af sengen. Det var omkring 1. oktober. Da havde

jeg også den glæde, at mor og far helt uventet kom og besøgte mig. Det var vel nok en overraskelse.

Jeg havde mange oplevelser i Darmstadt. De fine fruer i byen ville også gerne gøre noget for Fædrelandet. De kom af og til og kørte mig i rullestol til eftermiddags-forestilling i biografen, og bagefter var vi på cafe, hvor de spenderede kaffe på mig. Det gjorde de endda længe efter, at jeg kunne gå.

Jeg blev også indbudt til at besøge storhertugparret Eleonora og Ludvig på deres sommerresidens, der lå noget uden for byen. Vi blev afhentet i lukket vogn og blev beværtet med dyresteg og meget andet godt. Der var balletpiger, der lavede opvisning for os, og de små prinser overrakte os fotografier af storhertugparret.

Jeg havde det meget godt i Darmstadt, men mor og far havde, uden min viden søgt om at få mig til Sønderborg.

Enkeltbillet til Sønderborg

En dag fik jeg så udleveret en billet, og skulle melde mig på et lazaret i Rosengade i Sønderborg. Jeg kom dertil 20. november 1917 om morgenen, men var der kun kort. Så blev jeg flyttet til Frimurerlogen, der også var indrettet til lazaret.

Der var vi ca. 20 oppegående sårede soldater, alle her fra Als og Sundevad. Det var helt hjemlige forhold at komme til. Vi måtte gerne rejse hjem på lørdag-søndags orlov, når vi opførte os godt. Det kostede 10 Pfennig at komme med toget fra Sønderborg til Neder Tandslet. Vi fik 33 Pfennig om dagen i løn.

På lazarettet fik jeg mit ben masseret hver dag, og jeg fik også elektriske behandlinger.

Ellers gik dagen med at spadserere i byen og holde øje med, om vi kunne træffe bekendte. Ellers spillede vi kort. Der kom også unge piger fra de bedre, men tyske familier i byen og besøgte os for at forkorte tiden.

Juleaften kunne jeg ikke få orlov før festlighederne var overstået der i logen. Vi fik god mad, der var juletræ, uddeling af gaver og salmesang, og så havde jeg aftalt med min far, at han skulle hente mig ved 20.30-tiden med hest og vogn.

Selv om det blev lidt sent, kom jeg hjem og holdt jul sammen med mor og far, hvilket jeg var glad for. Jeg tror også de var glade for at have mig hjemme igen. Det blev da så kun en jul, jeg måtte fejre i det fremmede.

Orlov og afskedigelse

Efter at vi havde fejret Kejser Wilhelms fødselsdag d. 27. januar 1918, fik jeg orlov "bis zu entlassung", som de kaldte det.

Jeg fik altså lov til at blive hjemme til jeg blev afskediget ved militæret.

Den 1. marts fik jeg besked om, at de ikke mere kunne bruge mig, og jeg blev kendt 40 % invalid. Det gav dengang 33 Mark om måneden.

Krigen var dog ikke slut endnu, og det var faktisk en trist tid. Jeg længtes ærlig talt efter militæret og mine kammerater.

Men så den 11. november 1918 var det hele forbi, og snart begyndte soldaterne så småt at komme hjem, men for manges vedkommende gik der dog lang tid.

Jacob Hansen Bonefeld blev født den 01.03.1897 på Karlsgård i Mommarmark, som hans far havde købt året før. Efter krigsdeltagelsen kom han på Grundtvigs Højskole og senere på landbrugsskole. I 1922 blev han gift med Marie Kirstine Rasmussen, født i Lysabildskov, hvorefter han overtog Karlsgården. Jacob Bonefeld var en dygtig landmand og en aktiv organisationsmand med mange tillidshverv. Ægteparret Jacob og Marie Kirstine fik ikke børn. I 1953 blev ejendommen overtaget af familiemedlemmerne Agnete og Bent Bonefeld. Artiklen er uddrag af erindringer, som Jacob Bonefeld har afleveret til Lysabild Sognearkiv. Jacob Bonefeld døde den 11.02. 1977

Folk fortæller:

Lægeliv i Lysabild

Rolf Hinrichsen, der var læge i Lysabild fra 1965, fortæller om livet som landsbylæge.

Læge Rolf Hinrichsen ses yderst til højre sammen med ægteparret Marie og Jørgen Michelsen fra Lysabildskov. Stående foreningens mangeårige formand, skoleinspektør Viggo Vandkær Thomsen.

- Indtil midten af 1800-tallet fandtes der slet ingen læger udenfor de større byer. Dengang lod man sig kurere af kloge koner og kloge mænd, ledsættere, broksnidere, tandtrækkere, åreladere, kopsættere og bartskjærere (barberer).

Kun ved hoffet i Augustenborg har der langt tilbage i tiden været ansat universitetsuddannede livlæger, men disse virkede ikke for folket.

Når det rigtig kneb, betjente man sig også ved hoffet af kloge koners og kloge mænds gode råd. Man måtte dengang søge helbredelse ved gode råd og en stærk tro på Gud.

Røgbad af tørrede urter på gløder i et bækken anbragt under den legemsdel, der værkede, var et ofte anvendt middel. Sodede kamilleblomster hjalp mod trykken for brystet og mod (be)svimelse. Hønsekød og grisetær var lind mad, som enhver kunne få ned. En kostbar sten på brystet trak væskerne fra hovedet.

I 1800-årene voksede antallet af universitetsuddannede læger, og der begyndte så småt at nedsætte sig praktiserende læger udenfor byerne.

Der var dog stadig meget kvaksalveri og tro på gode råd. Det var ikke kun overtroen, der førte folk til kvaksalveren, men ofte var det frygten for lægens honorar, der var højere end kvaksalverens. Vi må huske på, at sygekasserne først blev indført i 1913.

Første læge på Sydals

Den første universitetsuddannede praktiserende læge på Sydals var læge Jacob Nielsen, der var født i Jestrup den 27. august 1811. Efter endt studium i Kiel og i København, nedsatte Jacob Nielsen sig i Jestrup i 1839.

Jacob Nielsen skildres som en dygtig og afholdt læge, der praktiserede på Sydals indtil sin tragiske død i december 1875.

Det kan være interessant at forestille sig, hvilke vilkår der herskede for både patienten og for lægen dengang for ca. 150 år siden. Hvis der opstod et alvorligt sygdomstilfælde, måtte der sendes bud efter lægen med hestekøretøj. Man havde hverken telefon, cykel eller bil. Telefonen kom først til Danmark i året 1880 og cyklen med det store forhjul og det lille baghjul (velocipede, kaldt væltepeter), blev først almindelig efter 1885.

Det skulle stå meget alvorligt til før man sendte bud efter lægen. Den 2. december 1875 havde læge Jacob Nielsen tilset en alvorlig syg patient i Lysabild.

Da han sent på aftenen var på vej hjem i en forrygende snestorm, skete ulykken udfor Lysabild Kirke. Lægen faldt ned fra sin agestol og slog hovedet mod jorden.

Han blev båret ind til Lysabild Præstegård, men der var intet at stille op, han døde af kraniebrud, 64 år gammel. Jacob Nielsen var ungkarl, hans søstre var husholdere for ham.

Efter Jacob Nielsens død har der tilsyneladende i en længere periode ikke været nogen læge på Sydals. Først efter år 1900 kom der igen en læge til Sydals.

Første praksis i Lysabild

Først så sent som i juli 1925 blev der startet en praksis her i selve landsbyen Lysabild. Det var min far, Franz Hinrichsen, der lejede sig ind i nogle lokaler i det nuværende Lysabildgade 14.

Min far var født den 23. juli 1897 i Felsted. Han var ugift, da han begyndte sin praksis her i Lysabild, men blev i december samme år 1925 gift med min mor, der stammer fra Kiel, hvor min far tog sin embeds-eksamen.

Mine forældre købte huset Lysabildgade 35, som senere blev Lysabild Kommunekontor. Huset blev bygget af Stinmaj Hansen, Møllegården i Lysabildskov i vinteren 1907 - 1908. Hun var blevet tidlig enke med 9 små børn, efter hendes mand, Hans Jørgensen Hansen, var død af bughindebetændelse - i en alder af kun 37 år.

Sygetransport

I sin bog "Alsisk Landmandsvirke" fortæller Hans J. Hansen, hvordan en sygetransport foregik dengang i juni 1907. Den nærmeste telefon var på mejeriet i Lysabild, hvorfra man ringede til Amtssygehuset i Sønderborg.

Derfra blev der med næste tog sendt en sygekurv [båre] til stationen i Lysabild (Kroen). Kurven blev afhentet med hestevogn; patienten blev pakket i kurven og på en åben vogn kørt tilbage Lysabild Station og sat ind i bremsevognen.

Fra Amtsbanestationen, nu Rutebilstationen i Sønderborg, kørte et hestekøretøj kurven med den syge til Amtssygehuset, som senere blev Kongevejshospitalet, nedlagt og fjernet i 1975.

Da min far startede sin praksis her i Lysabild i 1925, var der allerede sket store fremskridt. Han havde en åben bil, der kunne køre med en forrygende fart af 25-30 km. i timen.

Når vejene om vinteren var ufremkommelige pga. høje snedriver, blev min far hentet i hestekøretøj eller slæde. Jeg har ofte fået fortalt om begivenheden, da min far engang ville ride på sygebesøg på hest, som han havde lånt hos gårdejer Davidsen. Han kom kun her op til skolen, så kom rytter og hest tilbage - hver for sig.

Landsbylægen

Der skete en enorm udvikling indenfor lægevidenskaben i slutningen af 1920'erne. Der blev opfundet mange nye lægemidler, som kunne anvendes til mere effektivt at helbrede folks sygdomme. De første antibiotika dukkede frem, sulfapræparater blev udviklet og det blev mere almindeligt at gå til læge, hvis man fejlede noget.

Det gik godt for min far, den unge læge i Lysabild, og i 1931 byggede mine forældre huset på Lysabildgade 10. Her har jeg oplevet en dejlig beskyttet barndom i et typisk lægehjem. Og her oplevede jeg min far som en altid flittig, dygtig og idealistisk læge, der levede op til sit kald.

Den smukke og karakteristiske lægebolig på Lysabildgade 10, som Rolf Hinrichsens far byggede i 1931. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

I 1955 blev han som 58-årig ramt af svær polio. I et helt år gennemgik min far et omfangsrigt behandlings- og optræningsprogram, så han til trods for svære lammelser af hele underkroppen kunne genoptage sin praksis. Med ukuelig vilje og udholdenhed fortsatte min far sit lægevirke her i Lysabild indtil jeg havde afsluttet min uddannelse og i august 1965 kunne overtage praksis efter min far. Jeg var dengang 33 år.

Min far havde bygget hus i Skovby, hvor han havde 10 gode år indtil han døde den 9. juli 1975.

Ude hos patienterne

Da min far byggede sit hus i 1931, foregik det meste af en læges arbejde ude hos patienterne. Der var ikke behov for særlig store konsultationslokaler. Den lægevidenskabelige og tekniske udvikling har med årene vendt helt om på dette.

Nu findes der så mange omfattende undersøgelses- og behandlingsmuligheder, der for størstedelens vedkommende kun kan gennemføres i lægens konsultation.

I dag er der få besøg og mange konsultationer.

Rolf Hinrichsen (1932-2014) var praktiserende læge i Lysabild fra 1965. Han overtog praksis fra sin far dr. med Franz Hinrichsen, som var læge i Lysabild fra 1925. Far og søn var således praktiserende læger i landsbyen i sammenlagt 70 år - fra 1925 til 1995. Artiklen bygger på et manuskript til et foredrag, som Rolf Hinrichsen holdt ved en sognehistorisk aften i Lysabild i 1982.

Der kom en mail til Kirkekontoret

Arkivmedarbejder Poul Raaby Pedersen, skriver om et besøg fra USA, hvor efterkommere af bager Krogh, Lysabild krydsede Atlanten for at besøge forfædrenes fødesogn. Fire af bagerens sønner udvandrede til USA. Denne historie startede med en mail, som ad omveje nåede Sognearkivet. Poul Raaby Pedersen har taget billederne fra besøget.

I denne den første af mange e-mails stod der blandt andet: - ”Jeg ved godt at kirken og bageriet ikke har noget med hinanden at gøre, andet end at I spiser brød til jeres morgenmad, men skulle jeg være så heldig, at I måske ved hvor dette bageri lå eller kender nogle, der gør det, vil jeg være jer taknemmelig, da familien gerne vil besøge stedet.”

Det var en dansk-amerikaner som forsøgte sig på vegne af sin samarbejdspartner, Kathryn Krogh Smith, at få opklaret, om der havde ligget et bageri i Lysabild.

Forespørgslen gik sin gang fra kirkekontor, til menighedsrådsformand, til arkivleder for så at blive studeret nøjere i arkivudvalget. Vi kunne nemt bekræfte, at der havde været en bager Krogh i Lysabild gennem mange årtier sidst i 1800-tallet. Vi kunne da også glæde afsenderen ved at oplyse, at der på kirkegårde rundt om stadig stod sten med navne på mange af Krogh-slægten.

Baggrund for forespørgslen var, ikke uventet, at Kathryn ville finde sine alsiske rødder. Hun planlagde endog ved sin pensionering at rejse herover og besøge steder, hun kun havde hørt og læst lidt om.

Sognearkivets rolle i dette besøg var at finde dokumenter, fotos og ting frem, som var knyttet til bager Krogh (1878 - 1966). Det gør arkivet ofte i større og mindre omfang. Dog driver vi ikke slægtsforskning, men hjælper så godt vi kan med de oplysninger arkivet ligger inde med.

Den dansktalende dame Lis, som har boet 50 år i Californien var mail-skriver, kontaktperson og veninde til Kathryn. Hun skulle i sommeren 2013 foretage sit årlige besøg i København, og hun fik nogle lokalhistoriske bøger sendt derover, som hun kunne tage med hjem.

Bager Kroghs forretning på Lysabildgade. Krogh-familien var meget aktiv med bagerforretning, høkeri, agentur og benzinsalg mv. Familien drev også landbrug. (Foto: Slægtsgårdsarkivet og Lysabild Sognearkiv).

Lis var ferm til og energisk med at samle oplysninger. De utroligste spørgsmål om de fire Krogh-brødres udvandring til Amerika, som en del af historien fremover drejer sig om, kom nu i en lind strøm.

Fra sin egen computer havde hun allerede hentet oplysninger i danske kirkearkiver, i Alsnissen, på Sønderborg Slot og på Rigsarkivets tilgængelige hjemmesider. Selv tyske kirkearkiver blev der dykket ned i, men sporene viste sig her at være blinde.

I udvandrercentret Ballinstadts enorme arkiver i Hamburg, dukkede navne på Krogh-brødrene op. Også navne på skibene til Amerika og alle afsejlingsdatoer kunne ses på passagerlister.

Hvad vi så her i Lysabild Sognearkiv kunne bidrage med af mere nyt, var måske ikke det helt store. Ved en gennemgang af arkivets papirer dukkede der dog uventet meget op om bageriet og om livet omkring dette travle foretagende på Lysabildgade: Bager- og konditorlærebøger, diplomer, byggesager incl. tegninger og prisoverslag for et nyt bageri i 1908 og talrige gode fotos af familien Krogh i hverdag som i fest, var blandt de spændende sager.

Der var ikke kun bageri i den gamle og senere nybyggede del af den efterhånden store bygning. Der var også landbrug, høkeri, agentur, engros salg med vareudbringning og benzinsalg. Man ejede også jordstykker rundt om i sognet og på Tandshede, så der var nok at se til.

Flugten til Amerika

Hvorfor fire brødre: Christian, Jens, Jørgen og Peter ud af en søskendeflok på 11 ville prøve lykken i Amerika, skal nok ses på baggrund af det tyske herredømme efter 1864. Udsigten til og modstand mod at blive indkaldt til den preussiske hær og de noget ringe fremtidsmuligheder for at få et rigt liv på Als, var grunde nok til, at især unge mænd lod sig lokke til at prøve kræfter på den anden side af Atlanten.

Arkivstudierne gav baggrund for, at der kunne rulles en lang og spændende beretning ud om brødrenes sørejse og senere arbejde med at komme tværs over Amerika til det eftertragtede Californien, hvor guldminer og frugtbare landskaber lå og ventede.

Tre af brødrene blev hængende derovre, mens Peter efter nogle år vendte tilbage til hjemegnen og byggede gården på Tandshede 17 på familiens jord. En gård med et særpræget klokketårn.

Tre generationer Krogh nåede at sætte deres præg på stedet, før det i 1959 solgtes til Peter Johannsen. Efter Peter Kroghs død boede hans enke i mange år i gårdens aftægt.

Krogh-familiens gård på Tandshede. (Lysabild Sognearkiv).

Tilbage til rødderne

Kathryn, ægtefællen Steve og deres gode hjælper Lis kom via Hamborg til Als i slutningen af maj 2014. Tiden i Hamborg blev brugt til at få alle tilgængelige informationer om udvandrere-brødrenes færd undersøgt. Ofte gik rejsen til Amerika først via en engelsk havn og en togrejse til enten Hull eller Liverpool, for derfra at sejle til New York.

Den 22. maj 2014 kunne gæsterne indtage deres logi i Skovby. Over en kold velkomsthøj på terrassen aftaltes detaljer omkring modtagelsen næste dag, hvor der var der stort fremmøde i arkivet. Flere fra Sognehistorisk Forening var mødt op, og dagen var helliget et kig i arkivet og en tur rundt i Lysabild.

I en lånt og meget gammel rejsekiste var flere effekter om bager Krogh anbragt. Det billed- og tegningsmateriale, vi lå inde med, var sat op på plancher. Et ikke planlagt indslag, som vi godt kunne have undværet var, at der i den lave del af vort kælderrum efter nattens kraftige skybrud nu lå blankt vand. (Se omtale af vandskaden side 10). Trods dette uføre fik vi en rum tid til at gå med at blade i ringbind og udveksle de mange fakta, vi tilsammen kunne bidrage med.

Gadevandring ned til bagerbygningen i Lysabildgade 24, førte os rundt om hovedhuset fra 1908. Den store lade som også er fra 1908, blev vist frem af den nuværende ejer. Gæsterne fik en fornemmelse af Krogh-familiens foretagsomhed med landbrug, håndværk og handel.

Den sidste rest af familiens tiltag, købmandsforretningen, længere nede ad gaden, blev også kigget efter. Den var blevet lukket kort tid forinden efter flere års forsøg på at få de lokale til at handle her. Anne Marie Krogh (1912-2003), havde i årtier sin købmandshandel her, som hun ved overtagelsen havde udvidet væsentligt.

Kro, kirke og præstegård

Historiens vingesus mærkede vi, da turen blev rundet af på Lysabild Stationskro, som næsten fremstår som da banen endnu kørte indtil nedlæggelsen først i 1930'erne.

Vi fik kigget krostuer og sal godt igennem, fik en snak med kromanden, og kunne forlade stedet med et par i forvejen bestilte fade smørrebrød.

Lysabild Stationskro – med E Kleinbahn. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Suppleret med silde- og æggemader indtog vi, en halv snes personer, ved middagstid i privat hjem en typisk dansk frokost, som blev garneret med snaps og øl, som det sig hør og bør.

Turen på Lysabild kirkegård til de to familiegravsteder for Krogh-slægten fulgte så over middag, hvorefter der var omvisning i kirken.

Foreningens formand fortalte kort kirkens historie. Det var meget engagerede gæster, vi havde med at gøre. Lang tids opsparede forventninger blev nu lige som indfriet med disse besøg på stedet.

Foreningens formand Jørn Lind, fortæller om Lysabild kirke og om tiden under det tyske herredømme. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Historien om det tyske herredømme og om de faldne unge mænd og fædre her fra sognet blev også uddybet, da selskabet nåede til obelisk.

Alt sammen tankevækkende, når man ser sammenhængen i de unges udrejse sidst i 1800-tallet og hvad der siden hen skete på den verdenshistoriske scene, som også inddrog lokale beboere og ramte det lille sogn ganske hårdt. Efter turen ved præstegården, kirken og gravstederne ventede dagens næste højdepunkt. Inge, vor arkivleder, diskede op med den lille udgave af det sønderjyske kaffebord. Det vakte stor lykke, og der manglede absolut ikke noget, og de mange søde og hjemmebagte lækkerier fik ben at gå på. – En travl første dag var forløbet godt.

Gården på Tandshede

Gården på Tandshede 17 havde fyldt meget i det indledende opklaringsarbejde, da den hjemvendte bror havde slået sig ned her.

Stedet var målet for lørdagens besøg, og gården tog sig flot ud som vi så den kørende ad Tandshedevej fra Tandslet. Gamle fotos viste andre bygninger end de nuværende. Dele af stuehuset var fjernet. Det specielle klokketårn som Peter Krogh havde forsynet stuehuset med, er for længst fjernet.

Gæsterne var ikke så lidt imponerede over den fine og autentiske gård. Fotos i stuen blev affotograferet, så de nu indgår i en stor samling minder i Kathryns slægtsbog.

Søndagen indeholdt et større program. Deltagelse i højmessen i Lysabild Kirke, hvor gæsterne udgjorde halvdelen af alle fremmødte. Det var lidt flovt men ikke ganske ukendt. Efter kirke var der aftalt møde ved Kegnæs Forsamlingsgård. Her kunne vore gæster bese den store fotosamling i salen.

Derefter besøgte vi Mussi Jørgensen på Hyldbjerggård lige over for. Mødet med Mussi var en naturlig følge af opsporingsarbejdet efter slægtninge fra Kegnæs. En slægtstavle i Mussi's entre var tidligere affotograferet og mailet til Kathryn. Tavlen viser klart familie-grenene. Der var også besøg af Jørgen Krogh, tipoldebarn af bager Krogh og af Son-ja Krogh Mikkelsen, som er tipoldebarn af den Krogh-bror, som byggede og drev gården på Tandshede.

Et historisk møde på gårdspladsen. Fra Venstre Sonja Krogh Mikkelsen, Jørgen Krogh, Mussi Jørgensen og Kathryn Krogh Smith. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Besøget hos Mussi fortsatte i sønnens imponerende rosenhave. Her serveredes der øl, vin og vand på denne solbeskinnede eftermiddag, og der blev bladet i papirer, vist billeder og drøftet familieforhold. Mødet med Mussi og sønnen var både hjerteligt og givtigt.

Tilkaldte lokalhistoriske-guide, Lorenz Iversen (1934-2017), med tilknytning til ejendommen på Grønmark, var mødt op for at vise rundt og fortælle om deres fælles, fjerne aner. Han førte os ud til en gammel og forfalden ejendom på Grønmark. En afrunding på Kegnæs var besøget på Gl. Kronborg (Møller-slægten) på øens nordside med udsigt over Gåsevig og Taskland på Sydals.

Omkring Lysabild.

Tirsdag morgen var der aftalt samtale på skolen. Vi var et par fra arkivet sammen med gæsterne - først til kaffe med skolelederen, siden på rundvisning i klasse- og faglokaler inden der var afslappet samvær med elever

oppe i bibliotekslokalet, hvor de stillede op til fotografering.

Eleverne i Lysabild Skole stillede op til "familiefoto" i biblioteket på skolen. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Vi besøgte også Vibæk Vandmølle, hvor der på den ugentlige arbejdsdag var fuld aktivitet. J.P. Kock var villigt mødt op for at fortælle om stedets lange og spændende historie. I møllens cafe gav han på en time et godt foredrag, som vi alle fandt spændende. Igen oversatte Lis, så alle kom med. På bænke ude i solen bød vi arbejdsstyrken på medbragte kolde øl og vand, så en snak med det arbejdende folk fik vi også med i købet.

Undervejs til Lavensby, hvor Jørgen Krogh og fru Rita bød på middag med vildsvinesteg, kunne vi lige nå at kigge ind på Ketting kirkegård og se nok et familienavn på en bevaret mindesten. Her tog både graver og menighedsrådsformand godt imod de uanmeldte gæster.

I forbindelse med besøget fik vi i sognearkivet gravet ting frem og gennemgået en del materiale, som vist ingen før havde kendt historien omkring. Som sidegevinst fik vi fra Jørgen Krogh overladt et stort luftfoto af Lysabildgade med kroen, købmandsgården og bageriet. Hertil en dolk, lavet af et granathylster i en skyttegrav under 1. Verdenskrig foruden en række postkort (Se side 73) og mindre fotos. Spændende med sådanne indslag i arkivets arbejde og også kontakten til brugere langt borte.

Danskerne i Salinas

Kathryn og Steve skulle hjem og på arbejde. Kathryn havde en blomsterforretning - ”Katryn Smith Flowers.” Steve kørte varer ud. Veninden Lis assisterede ved kongresser, banketter og bryllupsfester.

Til afrunding af udvandrerhistorien kan nævnes, at brødrene efter Atlanturen arbejdede sig videre vestpå for at ende i Californien. Det blev til arbejde i landbrug og anlæggelse af vandingskanaler i det tørre, men også frugtbare Californien. På gravstene bl.a. i Newman findes flere Krogh-navne. Andre udvandrere fra Als har også fundet deres sidste hvilested på denne kirkegård. Flere af brødrene besøgte senere deres gamle hjemby. Også hustruer stammede herfra. De var hentet derover senere og havde så fundet sammen med pionerne, som skabte sig en god, men hårdt tilkæmpet levevej i det fremmede.

Kirkegården i Newman, hvor mange fra Lysabild fandt deres sidste hvilested. (Foto: Wikipedia).

Slægtsgårdene i Lysabild sogn

Inge Nissen skriver om Christen C. Lassen i Skovby, som cyklede rundt fra gård til gård for at indsamle slægtsgårdenes historie. Inge Nissen er vokset op på en slægtsgård i Lysabild. Hun har arbejdet som tjenestemand i Post- og Telegrafvæsenet og er nu pensioneret og bosat i Aarhus. Inge Nissen er frivillig i Slægtsgårdsarkivet og medredaktør på www.100helte.dk.

- I 1941 blev der i Familie Journalen bragt en del artikler om danske slægtsgårde. Der blev efterlyst oplysninger om gårde, der havde været i samme slægts eje gennem flere hundrede år. Navnlig på Als og i Løjt sogn fandtes der mange af den slags gårde.

Manden bag artiklerne var journalist Christian Damm fra Broager, der længe havde været bekymret over at mange slægtsgårde blev solgt ud af slægten, og efter 9. april 1940 måske endda kom over på tyske hænder.

Han havde i flere år samlet oplysninger om disse gårde. I ugebladsartiklerne blev der fortalt om slægtsgårde, og folk blev opfordret til at indsende dokumentation om gårde, der gennem 200 eller måske endda op til 500 år, var gået i arv inden for samme slægt.

Kunne man dokumentere, at en gård havde været i samme slægts eje i 500 år fik man et stort Dannebrog til flagstangen, og 200 år gav en flot slægtsbog til at notere oplysninger om slægten.

I april 1941 inviterede Familie Journalen og fire danske dagblade fra Sønderborg til et møde på Danebod Højskole, hvor Christian Damm deltog og hvor mange slægtsgårdsejere mødte op.

Her besluttede man at oprette en forening til danske slægtsgårdes bevarelse. Foreningen blev formelt oprettet et par måneder senere ved et møde i Odense.

Povlsgård

En af deltagerne ved mødet på Danebod Højskole var Christen Christensen Lassen fra Povlsgården i Skovby – en gård som var gået i arv fra far til søn eller datter og svigersøn gennem flere hundrede år.

Gårdejer Christen C. Lassen, Skovby, fotograferet i 1958, da han fyldte 80 år. (Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Christen Lassen kunne i gamle skiftedokumenter mv. følge sin familie tilbage til Jørgen Povlsen, der døde 1710 - måske endda endnu længere tilbage. I en tiendeliste fra 1632-42 nævnes en Jørgen Povlsen fra Skovby, måske var den nævnte Jørgen Povlsen hans sønnesøn.

I 1805 hed ejeren Peter Chr. Povlsen. Der skete der en ændring i Kegnæs Birkeret som betød, at der blev indrettet en tingstue i Povlsgårdens pæne stue, hvor herredsfoged Ahlmann fremover holdt ting.

Her blev skifter, skøder, overladelsesdokumenter, aftægtskontrakter mv. for området udfærdiget og underskrevet.

Det skete helt frem til 1867. Gården blev derfor også kendt under navnet Tinggården.

I 1877 var der ikke en søn at overdrage gården til. Det blev derfor en datter og svigersøn, der overtog gården: Kathrine Marie og Peter Andresen Lassen. Han var født på Egegård i Skovby. Kathrine og Peter Lassen blev året efter forældre til Christen C. Lassen, der fra 1903 blev ejer af gården.

Povlsgården i Skovby, som også blev kaldt Tinggården. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Slægtsgårde i sognet

Da Christen Lassen i 1942 gik på aftægt, begyndte han at forske i sin egen slægt. Han blev så optaget af arbejdet med at finde oplysninger om de gamle slægter, at han fortsatte med nabogårdene og andre gårde i Skovby og derefter gårdene i resten af Lysabild sogn og senere i andre sogne.

Christen Lassen tog rundt fra den ene gård til den næste på cykel og fik gårdejerne til at fortælle om deres slægt og finde gamle dokumenter frem. Han afskrev oplysninger om ejerne og deres familier, datoer for overdragelse af gårdene fra den ene generation til den næste og datoer for fødsler, giftermål og dødsfald.

Han bad også om billeder af gårdejerparrene. Samtidig har han sikkert agiteret for at de skulle melde sig ind i Slægtsgårdsforeningen, hvad mange af gårdejerne gjorde.

Protokoller med 61 slægtsgårde

Han fik måske lov af pastor Madsen til at kigge i de kirkebøger, der opbevaredes i præstegården, og han tog også til Landsarkivet i Aabenraa for at forske i kirkebøger og andre dokumenter. Alle oplysningerne blev omhyggeligt ført ind i flere protokoller.

I 1945 afleverede han til Slægtsgårdsforeningen en protokol, der omfatter oplysninger om 61 slægtsgårde i Lysabild.

Derefter fortsatte han med gårde på Kegnæs, i Tandslet og senere også i Hørup sogn. Eksemplarer af disse protokoller afleverede han også til Slægtsgårdsforeningen, ligesom der også blev afleveret kopier af protokollerne til de forskellige sogne.

I 1952 tog han endnu en runde til de gårde i Lysabild sogn, der stadig var i slægtseje, og ajourførte oplysningerne og indsamlede flere billeder, især billeder af gårdene.

Dette materiale blev også afleveret til Slægtsgårdsarkivet. I et takkebrev dateret 10. januar 1953, skriver arkivar P. K. Hofmansen bl.a.: ”Jeg tør ganske roligt sige, at denne gave er en af de allermest værdifulde, som Slægtsgårdsarkivet nogen sinde har modtaget, og den vil blive gemt under betryggende forhold i Slægtsgårdsarkivets læg for Lysabild sogn.”

Æresmedlem i Slægtsgårdsforeningen

I maj 1953 holdt Slægtsgårdsforeningen årsmøde på Møn. Op til dette møde blev det planlagt at udnævne to æresmedlemmer af foreningen. Den ene var Christen C. Lassen, aftægtsmand fra Skovby eller ”Tillidsmand for Foreningen til bevarelse af danske slægtsgårde,” som han kaldte sig selv.

På årsmødet begrundede foreningens næstformand, gårdejer Jens Jensen fra Sode, udnævnelsen til æresmedlem således:

”Christian Lassen er født på slægtens gård i Skovby. Sin skolegang har han fået i Lysabild Kommuneskole. Han blev konfirmeret i 1895 og gift 1900 med Cathrine Hansen fra Tandsgård. Der har været i alt seks børn i ægteskabet, to er døde. Som alle sønderjyder kom han med i Verdenskrigen 1914-18. Da han tilhørte de ældre årgange, gjorde han kun tjeneste i ”etappen” og hjemsendtes i december 1918. Han har i Lysabild sogn undersøgt 61 slægtsgårde, der beviseligt har været i slægtens eje i 100 år eller mere. Dette store materiale har han skænket til Slægtsgårdsarkivet. Lassen har også udøvet et betydeligt nationalt arbejde, som klart viser sønderjysk slægtstradition.”

Udnævnelsen til æresmedlem skete med akklamation og Lassen rejste sig på mødet og takkede bevæget.

Slægtsgårdsforeningens arkiv

Slægtsgårdsarkivet lå de første mange år på forskellige adresser på Sjælland. Siden 1993 har arkivet haft til huse i en sidebygning til herregården Gammel Estrup på Djursland.

Jeg vidste godt fra besøg for mange år siden, at arkivet i Lysabild havde ejerlister vedr. gårdene i Lysabild sogn, og at det var Christen C. Lassen, der havde samlet oplysningerne.

Men da jeg i 2009 første gang besøgte Slægtsgårdsforeningens arkiv, blev jeg overrasket over at finde oplysninger om min familie og endda et billede af mine bedsteforældre og af vores gård i Lysabild.

Efter jeg selv er begyndt at arbejde som frivillig ved Slægtsgårdsarkivet, har jeg kunnet se, at det ikke kun er Nissen-familiens gård, der er oplysninger om og billedmateriale fra, men fra alle slægtsgårde i sognet.

I det følgende gengives nogle eksempler på Lassens arbejde, optegnelser og indsamlede billeder:

H Povlsgaard. i Skovby.		
Ejeren Navn: Christen Lassen.		Pløetid 31. IV.
Ejendomslyd 57.800 Th		Grundskyld 33.500
		født død
	Jørgen Petersen	1629. 1712. 1/10
	Jørgen Petersen.	1665. 1710. 10/10
af 1692.	Karen Jøns.	1667. 1733.
	Peter Jønsen Petersen.	1702. 1767.
af 1730.	Anne M. Christensdatter.	1700. 1772.
	Christen Petersen Petersen.	1733. 1818. 19.2.
af 1762.	Anna Pedersdatter. fra Skovby.	1737. 1807. 27.3.
	Peter Chr. Petersen.	1769. 1812. 17.5.
af 1798.	Marie Cath. Nicolaisdatter. fra Løng.	1772. 1833. 29.1.
af 1813.	Christen Andersen. fra Skovby.	1770. 1842. 22.9.
	Christen P. Paulsen.	1897. 7.1. 1844. 8.12.
af 1821.	Cathrin M. Bladt. fra Viby.	1800. 22.2. 1872. 11.10.
	Peter Chr. Paulsen	1821. 26.9. 1894. 15.12.
af 1846.	Ann M. Bladt. fra Lysabild.	1820. 17.10. 1899. 18.3.
	Cathrin M. Paulsen	1848. 6.3. 1923. 1.4.
af 1869.	Peter Andersen Lassen fra Lysgaard. Skovby.	1842. 12.12. 1915. 4.10.
	Christen Chr. Lassen	1878. 8.6.
af 1900.	Cathrin M. Hansen fra Landsgaard.	1881. 3.8.
	Christen Lassen	1910. 26.11.
af 1934.	Caroline Petersen. fra Løng.	1911. 19.6.

Christen C. Lassen udarbejdede lister over ejerne af sognets gårde gennem tiderne, og førte omhyggeligt navnene ind i protokoller, som nu befinder sig på Slægtsgårdsarkivet. Her er det hans egen gård Povlsgård (Tinggården) i Skovby, hvor familien kan føres tilbage til slutningen af 1600-tallet. (Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Bjerghave, Skovbyvej 63, Vibøge

Slægtskab

Peter Bødker's Gaard i Vibøge

		født	død
	Peter P. Bødker	1832	18
g/f 1832	Anne Marie Andersen f. Kjølsholt	1845	1858
	Peter P. Bødker	8.12. 1832	1914
• 1864	Anne Marie Hansen f. Fjell	9.3. 1841	1927
	Peter P. Bødker	21.9. 1872	8.11. 1906
• 9.3. 1909	Edith Marie Andersen f. Kragbo	30.9. 1878	1983
	Edith Marie Andersen f. Kragbo	5.8. 1897	22.5. 1974
	Edith Marie Andersen f. Kragbo	5.8. 1897	22.5. 1974
g/f 1921	Mela Jensen f. Bøvel	15.8. 1901	30.9. 1985

Gård i Vibøge. Ejeren Peter Bødker, som er fotograferet med hustru og datter, var født i 1832. Bemærk vindmøllen bag stuehuset.

(Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Lundgård, Svennesmølle 26 og 28, Mommark

Lundgården. Stuehus ses th. i billedet. Det høje hus i tv. er nok sognets højeste aftægtshus, også kaldet "Aftægtsslottet."

Fra venstre ses gårdens ejere Hans C. Laue (1826-1876), med hustru Anne (1826 – 1880), og dernæst Andreas Laue (1850-1907, og hustru Anne (1853-1925). (Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Neldegård, Klapleddet 7, Lysabildskov

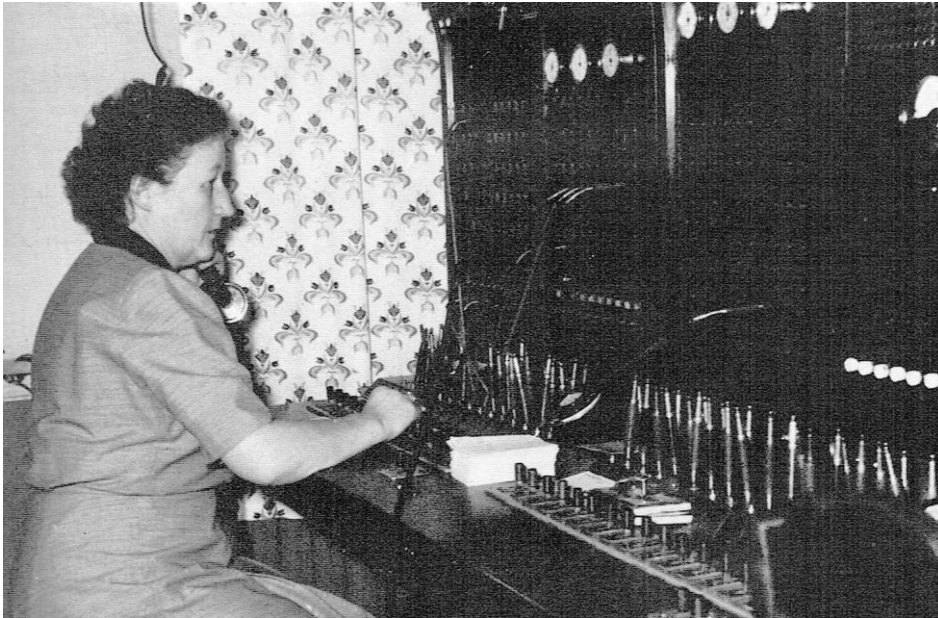

Ejere af Neldgården i Lysabildskov Hans J. Nør (1839-1914) og Cathrine M., født Krogh (1841-1877).

(Foto: Slægtsgårdsarkivet).

Lysabild Telefoncentral

Didde Christiansen fortæller om arbejdet som centralbestyrer på telefoncentralen i Lysabild.

Didde Christiansen ved telefonbordet. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

- Som ung pige var jeg fem år på Hørup telefoncentral. Det var der, jeg lærte at betjene et telefonbord. Det var fra 1922-27.

I 1940 blev stillingen som centralbestyrer ved Lysabild telefoncentral ledig, og den søgte jeg.

I forvejen kendte jeg Nicolai Christensen på Mejerigården i Dybbøl. (Jeg havde tjent der som ung pige). Han kom sammen med postmester Räder i Sønderborg; derfor henvendte jeg mig til Nicolai Christensen.

Og jeg vil være ærlig og sige, at det var ham, der hjalp mig til stillingen. Men kommunen havde også noget at sige i den sag. Så jeg henvendte mig også til Peter Paulsen i Fjelby (Sognerådsformand) og til Thomas Jacobsen i Sarup (Medlem af sognerådet).

Så fik jeg da brev om, at jeg var blevet antaget, men senere kom et nyt brev, hvor der stod, at det alligevel ikke blev til noget, for der var også andre, der søgte stillingen. Dog kom jeg til at assistere Christiansen, den gamle centralbestyrer, da der skulle være en vis opsigelsesfrist, men han døde den 31. maj 1940, og så fik jeg stillingen.

Løn efter antal abonnementer

Det var dog ikke noget fedt levebrød. Jeg fik mellem 2 og 300 kr. om måneden. Det gik efter hvor mange abonnementer der var, og der var ikke mange den gang. Jeg havde købt huset dernede og jeg havde min søn, Frederik Smidemann, og vi kunne slet ikke leve for 300 kr. om måneden. Så mine forældre hjalp mig. Jeg havde Magdalene til at afløse mig et par timer. Jeg skulle da have tid til at lave mad og lidt andet.

I 1941 blev jeg gift med Peter Christiansen, han var mejerist på Kegnæs Mejeri. Det hjalp lidt på økonomien. Han fik 48 kr. om ugen. Han skulle cykle til Kegnæs hver dag, det var jo under krigen og det var næsten ikke til at få cykeldæk. Han købte mange ”sorte” dæk, men der gik snart kun 14 dage, så var de slidt op.

Efterhånden blev centralen større, der var flere og flere der fik telefon.

Det gav så efterhånden mere i løn. Først havde vi kun et telefonbord, men senere fik vi to borde. Jeg havde også en postfilial. For det arbejde fik jeg 20 kr. om måneden. Jeg søgte om at få noget mere, og så fik jeg 30 kr. pr. måned.

Engang imellem kom postmesteren fra Sønderborg for at revidere. Jeg sagde til ham, at det var da i grunden for lidt med 30 kr. om måneden.

Han svarede, at det var da steget og det var det jo også. Med det var nu små penge.

Dengang var centralen åben fra kl. 8 om morgenen til kl. 20 om aftenen. Der kunne dog ringes efter den tid, men så kostede det 50 øre ekstra.

Selv om vi lukkede kl. 20, havde vi svarepligt døgnet rundt. Så der skulle altid være en hjemme. Den såkaldte vækning gav ekstra betaling, og det fik vi selv. Det var ret mange der ringede i utide. Især hvis nogen var ude til selskab eller lignende kunne de finde på det. Ellers var det mest, hvis de skulle have fat i doktor eller dyrlæge.

Uden beregning den 4. maj 1945

Jeg kan huske den 5. maj 1945, befrielsesdagen, da var vi ikke i seng hele natten. Jeg sagde til alle der ringede: ”Det er så glædeligt, at I må ringe gratis!” Vi kunne ellers have tjent en formue, for der blev ringet hele natten.

Telefoncentralen på Lysabildgade før 1920. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Jeg har haft mange sjove episoder i min tid som centraldame. Bare jeg kunne huske dem alle, men et par af dem kan jeg da huske.

Dengang var det ikke så meget med at folk forlangte det og det nummer.

Man sagde kun navnet på den, man ville ringe til. Engang var der en der sagde: ”Kan jeg få Christian Vejmand?” Jeg spurgte, om han ikke vidste, hvad manden hed til efternavn: ”Nej, det ved jeg ikke, for vi siger altid kun Christian Vejmand,” lød svaret. Da blev jeg lidt ude af det, for jeg vidste ikke, hvem det var. Vi fandt vist ud af det til sidst. Og efterhånden lærte jeg alle navnene.

Engang var der en der ringede og skulle have en Hansen i Sarup. Jeg svarede: ”Jamen der er flere Hansen’er i Sarup, kender du ikke hans fornavn?” Nej, det gjorde manden ikke, men han vidste, at samme Hansen havde en søn i Jestrup, der hed Jacob. Så vidste jeg, hvem det var, og manden fik sin forbindelse.

Vi undrede os tit over de mange vækninger, der var. Peter stod for det meste op om natten, når der blev ringet, for han kunne sove så snart han lagde sig i sengen igen, hvad jeg ikke kunne. Men hvis han en nat havde været oppe 4-5 gange, så sagde han: ”Nu må du!” Det var dog kun enkelte nætter, der var så travlt, men det kunne ske ved f. eks. en fødsel, hvor de ventede på jordemoderen, og det ikke kunne gå hurtigt nok.

Ildebrand

Hvis der var brand et sted, skulle vi alarmere alle brandfolkene. I det øjeblik stod nerverne lidt på højkant. Jeg vidste helt nøje, hvem der var i brandværnet. Så jeg stak alle ”stipsler” i telefonbordet på en gang, og så kunne jeg i en fart sige til dem alle på en gang, hvor det brændte.

Jeg husker engang vi skulle alarmere. Det var kun en mindre brand, sagde manden, der ringede. Der var gået ild i noget halm, det hele var ikke så slemt, men han turde ikke andet end at få fat i brandværnet. Jeg alarmerede dem alle.

Bagefter spurgte jeg brandkaptajn Jacob Lind, om jeg havde båret mig rigtig ad, eller om jeg blot skulle have ringet til ham. Han svarede, at det var rigtig som jeg gjorde, for selv om branden ikke var alvorlig, så var det lige så godt som en øvelse.

Det var telefoncentralens opgave at alarmere de frivillige brandmænd ved brand i sognet. Her ses brandkaptajn Jacob Lind ved Brandværnets køretøjer i 1969. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

En søndag middag skulle vi alarmere. Vores unge pige tog mod opringen og hun kom farende ud til os i køkkenet og råbte: "Vi skal alarmere!" I bare forpippelse smed jeg en ske ned i stuvningen med ærter og gulerødder. Så der sad både ærter og gulerødder langt op ad væggen. Det kunne dog vaskes af bagefter. Det var da værre for dem, hvor det brændte.

Hvad er klokken?

Så var der en mand, der hver søndag ringede og spurgte hvad klokken var. Det skrev vi naturligvis for en vækning, for om søndagen måtte vi lukke kl. 11. Da manden så fik regningen, syntes han, der var lovlig stor. Jeg forklarede ham, at han havde ringet hver søndag og spurgte, hvad Klokken var. - "Jamen koster det da noget?" spurgte han, det havde han da slet ikke regnet med.

Tordenvejr

Hvis det tordnede, hverken turde eller måtte vi, tage telefonen. Hvis det lynede, kunne ilden stå ud af hullerne i telefonbordet. Det skete under et tordenvejr, at nogen blev ved med at ringe, og så var vi bange for, at lynet var slået ned et sted, og at der var udbrudt brand. Vi skyndte os så at stikke ind (Sætte stikket ind på telefonbordet), og spørge om det var noget alvorligt.

Engang under et rigtig slemt tordenvejr var der en, der blev ved med at ringe, og jeg tænkte: "Jeg er da nødt til at tage telefonen, det må bestemt være noget alvorligt." Det gjorde jeg, og så ville manden blot vide, hvad

klokken var. Måske har det ikke tordnet så slemt, hvor han var. Ellers var torden ikke at spørge med. Jeg har hørt om en telefondame, der sad med høretelefoner på da et lyn slog ned, og hun fik håret svedet af.

Til Kegnæs

I 1954 holdt jeg op som centralbestyrer i Lysabild. Vi rejste vi til Kegnæs, hvor Peter blev mejeribestyrer. Vi troede, det var det bedste, for vi vidste at centralen med tiden ville blive automatiseret, og vi troede, at Kegnæs mejeri aldrig blev nedlagt. Så viste det sig, at det var et af de første mejerier, der blev nedlagt!

Vi var der i 10 år. Telefoncentralen i Lysabild holdt længere end mejeriet. Så byggede vi hus på Nørregade. Peter blev depotbestyrer på Tandslet mejeri. Et arbejde han var vældig glad for. Men så varede det kun et par år, så blev dette mejeri også nedlagt.

Han var så heldig at komme ind på Danfoss, men var der kun i tre år, så blev han syg og døde i 1974. Efter hans død passede jeg lejlighedsvis telefonen for Taxa. Det var jeg meget glad for. I 1978 lukkede Taxa også, så var også det forbi.

Didde Christiansen blev født den 26.03.1907 som Christine Seline Prinds. Hendes far, Hans Madsen Prinds, var mejeribestyrer i Hørup. Ifølge en avisomtale var hun fra et meget dansk hjem, hvor faderen gjorde et stort arbejde for danskheden.

I oktober 1930 blev hun gift med Jørgen Smidemann, købmand i Mintebjerg, som døde i august 1936. Sønnen Frederik blev senere ansat på kommunekontoret i Lysabild og flyttede med til Hørup, da kommunerne blev lagt sammen. Han blev socialinspektør. Hans kone Tove overtog telefoncentralen og posthuset efter sin svigermor.

I 1941 blev Didde gift med mejerist Peter Christiansen. Hun boede i Lysabild, de sidste år i en pensionistbolig i Midthave. Da hun døde i august 2005 boede hun på plejehjemmet i Høruphav.

Heltene fra Lysabild sogn

Lokalhistorikeren Henrik Ingemann, skriver om heltene fra Lysabild sogn - og om en rejse i DSKs fodspor til Vestfronten i efteråret 2018.

*Mindestenen for de faldne i Lysabild.
(Foto: Lysabild Sognearkiv).*

Lysabild var et af de landsogne på Als som blev hårdest ramt af 1. Verdenskrig.

På mindestenen ved Lysabild kirke er der indhugget og mejslet 66 navne på sognets faldne. Sædvanen var, at de faldne fik deres navn på mindestenen i det sogn de boede, da de blev indkaldt.

Bruger man dette som udgangspunkt og medtager man yderligere alle som var født i Lysabild sogn, men som boede andre steder ved indkaldelsen, mistede sognet 102 unge mænd. Så godt som ingen familier i sognet gik ramt forbi.

Den 11.11.2018, kl. 11 er det nøjagtig 100 år siden at 1. Verdenskrig sluttede med en underskrift i en togvogn i Compiègneskoven i Nordfrankrig. 100-års jubilæet for fredsslutningen har sat fokus på 1. Verdenskrigs betydning for landsdelen.

I sensommeren 2016 startede en gruppe historieinteresserede med tilknytning til Lysabild Sognehistorisk Forening hjemmesiden 100helte.dk, som fortæller om de faldne og sognets historie under 1. Verdenskrig.

Hjemmesiden redigeres af Henrik Ingemann, Faaborg og slægtshistorierne fortæller af Inge Nissen, Aarhus. Poul Raaby Pedersen, Lysabild og Hans Duus, Fjelby repræsenterer Sognearkivet.

Arbejdet har grebet om sig. Der er stor interesse for hjemmesiden, som har haft mere end 15.000 opslag det første år.

I skrivende stund har 45 faldne fra Lysabild sogn fået deres mindeside på www.100helte.dk, hvor der især lægges vægt på at tegne et personligt portræt af de faldne og deres familier.

[Forside](#)
[100 helte](#)
[DSK/Lysabild](#)
[Undervisning](#)
[Kontakt](#)
[Historier](#)
[Efterlysninger](#)
[Vil du vide mere](#)

Denne hjemmeside drives af en gruppe seniorer i samarbejde med Lysabild Sognehistoriske Forening. Soldaterbillederne er lånt fra "Sønderjyske Billeder". Militære stamoplysninger er hentet fra "Sønderborg-Listen". Her ud over henviser vi til Museum Sønderjyllands hjemmeside: www.denstorkrig1914-1918.dk

Lysabild sogn og 1. Verdenskrig

To skud i Sarajevo udløste 1. Verdenskrig, hvor 100 unge mænd med tilknytning til Lysabild sogn mistede livet.

Denne hjemmeside fortæller historien om de glemte helte.

Lysabild & krigen

Når 100 unge mænd fra et lille alsisk sogn mistede livet på fire år var det en fælles katastrofe. Samtlige familier blev berørt. Her kan du læse mere om Lysabild og 1. Verdenskrig

[Læs mere](#)

100 helte

Her kan du læse den personlige beretning om de 100 mænd fra Lysabild sogn, som var tvungne ind i en krig som ikke var deres. Drengene på 18-19 år blev sendt i skyttegravene.

[Læs mere](#)

Vil du vide mere ...

Her kan du læse om kildemateriale • mindeblade • mindesteder • soldatergrader • databaser • gravpladser • mindestenen i Lysabild • Marselisborg • Braine

[Læs mere](#)

Hjemmesiden 100helte.dk, som fortæller om sognets faldne i 1. Verdenskrig.

Det meste af materialet på 100helte har aldrig tidligere været offentliggjort. I forbindelse med arbejdet er vi kommet i kontakt med rigtig man-

ge pårørende og efterkommere til de faldne, som velvilligt har bidraget med materiale og fotos mv. fra familiens gemmer.

Alt materiale som bliver indsamlet via hjemmesiden om de faldne, bliver overgivet til Sognehistorisk Arkiv, hvor det bevares for eftertiden.

Hjemmesiden har også en tilhørende Facebook-gruppe med ca. 80 medlemmer, som løbende følger arbejdet med at indsamle og formidle historierne om de faldne fra Lysabild sogn.

I DSKs fodspor

Den store interesse for arbejdet med 1. Verdenskrig har også betydet, at folkene bag hjemmesiden og Sognehistorisk Forening har taget initiativ til en busrejse til Vestfronten i efteråret 2018

I februar 1937 stiftede man i Sønderjylland ”Foreningen af dansksindede sønderjyske Krigsdeltagere,” DSK, hvis formål det var, at ”samle dansksindede krigsdeltagere for at styrke, bevare og fremme alt, hvad dansk er, samt pleje kammeratskab og det venskabelige sammenhold blandt medlemmerne ...”

DSK var en aktiv forening i årrække og man arrangerede bl.a. ture til Vestfronten for tidligere krigsdeltagere og deres pårørende. Kathrine Lasse Johannsen fra Lysabild var guide på flere af disse ture.

Foreningen for de dansksindede krigsdeltagere havde en naturlig udløbsdato. De gamle kæmpere døde efterhånden og i 1988 opløste man foreningen.

Kathrine Lasse Johannsen var guide på mange ture til Vestfronten. (Foto: Lysabild Sognearkiv).

Rejse til Vestfronten

I den første uge af oktober 2018 rejser en gruppe fra Lysabild til Vestfronten i Belgien og Nordfrankrig. Mange af deltagerne i rejsen er pårørende til de faldne.

Turen, som arrangeres i samarbejde med BG-Busrejser i Lysabild, går via Holland til Ypern, hvor man i 99 år hver aften har blæst retræte ved byporten til minde om de faldne.

Man besøger også Arras, hvor flere fra Lysabild faldt i skyttegravskrigen, samt Lorette- og Vimy-højene med de store fæstningsanlæg og stenhulerne ved Nyon.

I Compiègneskoven ser man den togvogn, hvor den tyske overgivelse blev underskrevet, og man besøger også Reims og Verdun med "Benhuset" og "Bajonet-gravene" mv.

En stor oplevelse bliver besøget på den Sønderjyske kirkegård i Braine og andre krigskirkegårde, hvor unge mænd fra Lysabild ligger begravet. Der lægges naturligvis blomster på gravene med en hilsen hjemmefra.

Der er plads til 50 deltagere på rejsen. I skrivende stund er der få ledige pladser tilbage. Yderligere oplysninger om rejsen kan findes på hjemmesiden www.100helte.dk.

Mindeåret 2018

Sognearkivet håber på, at den øgede opmærksomhed på "Den store Krig" medvirker til, at der bliver afleveret flere effekter, breve, postkort mv. fra krigen i original eller kopi.

På næste side gengives nogle af de postkort, som blev sendt til bager Krogh i Lysabild under 1. Verdenskrig. Postkortene er afleveret af Jørgen Krogh i forbindelse med besøget fra USA. (Se side 53):

Foreningens udgivelser

2018

Lysabild sogn - herfra min verden går

Historier fra sognet og træk af foreningens og arkivets historie - 50 kr.

2016

Rigsdagsmand Hans Lassen af Lysabild af Henrik Ingemann

Bonden og rigsdagsmanden Hans Lassen fra Lysabild, som fik en sørgelig skæbne - 100 kr.

2014

Soldaten fra Sarup og hans tid af Birthe Elmegaard Bladt

Peter Laue Petersens slægt, liv og levned - 50 kr.

2012

90 år Lysabild Skytte- og Gymnastikforening 1922-2012

redigeret af Birthe Elmegaard Bladt - 50 kr.

2003

Ny Pøl af Kathrine Lasse Johannsen

Fortællingen om den lille landsby og kådnerfamilierne i Ny Pøl - 20 kr.

2000

Alsisk Egnshistorie af Degn Jens Grevsen

Degn Jens Grevsen fortæller om sognets historie op til 1918 - 50 kr.

1998

En hilsen fra en glad 20-årig

Jubilæumshæfte med beretninger om foreningens historie - 20 kr.

1993

Fra almueskole til skoleliv

Skoleliv i Lysabild sogn gennem 200 år - Udsolgt.

1989

Lysabild sogn – sådan set - Et alsisk sogn i tekst og billeder - 50 kr.

1988

Da kongen bød - hæfte i anledningen af 200-året for bonde-reformerne - 20 kr.

1986

Men træet har dybe rødder Erindringer som folk har afleveret til

Sognearkivet - Udsolgt.

1983

Og snart er alting længe siden af Jørgen Jacobsen - Erindringer - Udsolgt.